

ВІСНИК 2'2018 ПРОКУРАТУРИ

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНЕ ЮРИДИЧНЕ ОФІЦІЙНЕ ВИДАННЯ
ГЕНЕРАЛЬНОЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Засновано

10 червня 1999 року

Свідоцтво про державну реєстрацію
серія KB № 10791

Засновники

Генеральна прокуратура України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Надано статус офіційного видання

наказом Генерального прокурора України від 19 квітня 2012 року № 38

Головний редактор

Лариса Сарган

Видавець

Національна академія прокуратури України
вул. Мельникова, 81-Б, м. Київ, 04050
тел.: (044) 206-15-61
www.napu.com.ua
vpu.ap.gp@gmail.com

© Генеральна прокуратура України, 2018

© Національна академія прокуратури України, 2018

НАУКОВА РАДА

СТОРОЖУК ДМИТРО АНАТОЛІЙОВИЧ

перший заступник Генерального прокурора (голова)

ПРИСЯЖНЮК ІВАН ІВАНОВИЧ

кандидат юридичних наук (заступник голови)

ГУБЕРСЬКИЙ ЛЕОНІД ВАСИЛЬОВИЧ

ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України

ТАЦІЙ ВАСИЛЬ ЯКОВИЧ

ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор, академік НАН України

ГЕТЬМАН АНАТОЛІЙ ПАВЛОВИЧ

проректор з наукової роботи Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПрН України

ГРИЦЕНКО ІВАН СЕРГІЙОВИЧ

декан юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук

ЄНІН ЄВГЕНІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

заступник Генерального прокурора, кандидат політичних наук

КОСТЕНКО ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України

МАЛЯРЕНКО ВАСИЛЬ ТИМОФІЙОВИЧ

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

НОР ВАСИЛЬ ТИМОФІЙОВИЧ

завідувач кафедри кримінального процесу і криміналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

ТИХИЙ ВОЛОДИМИР ПАВЛОВИЧ

віце-президент НАПрН України – керівник Київського регіонального центру,
доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України

ШЕМШУЧЕНКО ЮРІЙ СЕРГІЙОВИЧ

директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор, академік НАН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

САРГАН ЛАРИСА МИКОЛАЇВНА

головний редактор, інспектор Департаменту забезпечення діяльності керівництва Генеральної прокуратури України

ТОЛОЧКО ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

заступник головного редактора, проректор Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, професор

БАРАНДИЧ СВІТЛАНА ПАВЛІВНА

відповідальний секретар, начальник редакційно-видавничого відділу Національної академії прокуратури України

БЛАЖІВСЬКИЙ ЄВГЕН МИКОЛАЙОВИЧ

доктор юридичних наук

ДЬОМІН ЮРІЙ МИХАЙЛОВИЧ

старший викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, професор

ЛИТВАК ОЛЕГ МИХАЙЛОВИЧ

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

КАПЛІНА ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА

завідувач кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

КОЗЬЯКОВ ІГОР МИКОЛАЙОВИЧ

начальник відділу науково-методичного забезпечення прокурорської діяльності поза сферою кримінальної юстиції Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, професор

КОСЮТА МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ

професор кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор

ПОГОРЕЦЬКИЙ МИКОЛА АНАТОЛІЙОВИЧ

завідувач кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор

ПОПОВ ГЕОРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

проректор – директор Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук

РУДЕНКО МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ

професор кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

СЕРЕДА ГРИГОРІЙ ПОРФИРОВИЧ

доктор юридичних наук, професор

СТРИЖЕВСЬКА АНЖЕЛА АНАТОЛІЇВНА

заступник Генерального прокурора, кандидат юридичних наук

ХОЛОДНИЦЬКИЙ НАЗАР ІВАНОВИЧ

заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, кандидат юридичних наук

ЯКИМЧУК МИКОЛА КОСТЯНТИНОВИЧ

перший проректор Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, професор

ПІДСУМКИ

- 6 | Юрій Луценко зустрівся з родинами Героїв Небесної сотні
- 9 | У Генеральній прокуратурі України відбулась нарада щодо підсумків роботи органів прокуратури у 2017 році

ОФІЦІЙНО

- 12 | Відбулася зустріч Генерального прокурора України Юрія Луценка з Послом Королівства Нідерланди Едуардом Хуксом
- 13 | Візит до Великої Британії делегації органів прокуратури України на чолі із заступником Генерального прокурора Євгенієм Єніним
- 14 | У Генеральній прокуратурі України проведено робочу зустріч з питань реформування сфери пенітенціарної медицини

ПРОТИДІЯ

- 15 | Комісією з оцінки корупційних ризиків у діяльності органів прокуратури оцінено стан виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою Генеральної прокуратури України на 2017 рік
- 19 | Крим: чотири роки окупації

СЬОГОДЕННЯ

- 21 | Щороку ювенальні прокурори захищають та поновлюють права більше 4 тисяч дітей
- 22 | Роман Романчук: Спеціалізація прокурорів: організаційні аспекти ефективного запровадження на прикладі ювенальної юстиції
- 25 | Оксана Осадча: Здійснення представництва прокурором інтересів держави у сфері охорони дитинства з урахуванням законодавчих змін
- 30 | Альона Іванченко: Прокурори захищають права ув'язнених дітей
- 34 | Олег Синишин: Завдання правоохоронців Хмельниччини – протидія домашньому насильству та притягнення кривдників до відповідальності
- 37 | Вікторія Гунько: Насильство над дітьми як один із чинників їх становлення на злочинний шлях
Практика органів прокуратури Вінницької області із захисту дітей, які вступили в конфлікт із законом
- 41 | Інформація прес-служб регіональних прокуратур про стан запобігання та протидії насильству в сім'ї

ПРАВОДОПОМОГА

- 50 | Ольга Доценко:
Оскарження письмових повідомлень
про підозру: проблемні питання
та перспектива

- 59 | Едуард Плешко, Олександр Воронов:
Феномен відповідальності в системі
прийняття управлінських рішень
органами публічної влади

- 54 | Олександр Гладун:
Представник юридичної особи,
щодо якої здійснюється провадження:
правовий статус і порядок залучення

ПРИЗНАЧЕННЯ

- 62 | Генеральний прокурор
представив нового ректора
Національної академії
прокуратури України

- 49 | Нові видання
Національної академії прокуратури України

Відповідальність за достовірність інформації, точність імен та прізвищ несуть автори.
Матеріали редагуються та можуть бути скорочені.
Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій.

Вісник прокуратури № 2'2018
Відповідальний редактор: *Лідія Зелінська*
Редактори випуску:
Олена Дьордійчук, Наталія Панфілова, Тетяна Помазанова,
Зоя Пономаренко, Ольга Степанюк
Верстка: *Оксана Колосюк*
Обкладинка: *Надія Грекович*

*Використано фото, надані прес-службами регіональних прокуратур,
та матеріали, розміщені у вільному доступі
в мережі Інтернет*

Підписано до друку 28.02.2018

Формат 64х90/8
Папір крейдований. Друк цифровий.
Тираж 491 прим.
Зам. № 18-02-28-1

Виготовлення оригінал-макета та друк
Національна академія прокуратури України
вул. Мельникова, 81-Б, м. Київ, 04050

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції.
Серія ДК № 4001 від 10.03.2011

ЮРІЙ ЛУЦЕНКО ЗУСТРІВСЯ З РОДИНАМИ ГЕРОЇВ НЕБЕСНОЇ СОТНІ

Генеральний прокурор України Юрій Луценко провів зустріч з родинами Героїв Небесної сотні. На заході також були присутні заступник Генерального прокурора Анжела Стрижевська, директор Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Олександр Рувін, представники громадських організацій.

Генеральний прокурор зазначив, що у розслідуванні є беззаперечний прогрес, проте, на жаль, існують і певні перешкоди, які стоять на шляху досягнення загальної мети.

РЕЗУЛЬТАТИ РОЗСЛІДУВАННЯ «СПРАВ МАЙДАНУ»

Загалом правоохоронними органами повідомлено про підозру **413** осіб

Надіслано до суду **161 обвинувальний акт** стосовно **252 осіб**.
Судами визнано винними **50 осіб**.

Юрій Луценко доповів присутнім про стан розслідування кримінальних проваджень щодо діяльності злочинної організації В. Януковича та поінформував про подальші плани щодо розслідування.

Генпрокурор висловив обґрунтовані сподівання, що вже цього року вдасться розпочати низку судових процесів над колишніми топ-чиновниками України – М. Азаровим, С. Арбузовим, С. Курченком, В. Захарченком, О. Якименком та власне В. Януковичем. Зібрана доказова база для цього – більш ніж достатня.

Також Генеральний прокурор відповів на запитання, які хвилюють близьких Героїв Небесної сотні, та вислухав їхні пропозиції.

ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАТОРІВ РОЗСТРІЛІВ УЧАСНИКІВ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

Судом надано дозвіл на здійснення спеціального досудового розслідування щодо організаторів розстрілів на Майдані, серед них:

екс-президент
Віктор Янукович

колишній голова СБУ
Олександр Якименко

колишній заступник
голови СБУ
Володимир Тоцький

ОКРЕМІ ПІДОЗРЮВАНІ, ЩОДО ЯКИХ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ПРОЦЕДУРА СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Азаров М.Я.

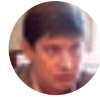
Клименко О.В.

Ставицький Е.А.

Арбузов С.Г.

Литовченко П.В.

Розкрадання

державних коштів ТОВ «ЕСУ» на будівництво телекомунікаційної мережі спеціального зв'язку на суму **220 млн грн**

Участь у злочинній організації Януковича В.Ф., вчинення у ній **заволодіння державними коштами** шляхом незаконного відшкодування ПДВ на суму **3,1 млрд грн** та службове підроблення

Заволодіння комплексом

«Межигір'я» загальною вартістю **540 млн грн**, а також легалізація цього майна

Постраждалі під час подій на Майдані порушили питання соціального захисту людей, які отримали хімічні опіки дихальних шляхів. Саме відсутність досвіду в подібних дослідженнях та існуюча медична нормативна база не дають можливості встановити ступінь тяжкості травмування людини, а відповідно – визначення групи інвалідності.

Для вирішення цієї проблеми Юрій Луценко запросив керівника науково-дослідної експертної установи, який пообіцяв найближчим часом провести необхідні дослідження з метою виправлення ситуації.

Резюмуючи, Генеральний прокурор зазначив, що це була довга, дуже конструктивна ділова розмова про те, що зроблено і що належить зробити.

Юрій Луценко:

Цього року найбільша увага буде до справ Майдану уже не на стадії досудового слідства, хоча ще багато треба зробити, а у судових засіданнях.

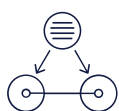
У ГЕНЕРАЛЬНІЙ ПРОКУРАТУРІ УКРАЇНИ ВІДБУЛАСЬ НАРАДА ЩОДО ПІДСУМКІВ РОБОТИ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У 2017 РОЦІ

Під головуванням Генерального прокурора України Юрія Луценка відбулась нарада щодо підсумків роботи органів прокуратури у 2017 році. Участь у заході взяли заступники Генерального прокурора, керівники структурних підрозділів Генеральної прокуратури України, а також прокурори областей.

Юрій Луценко: Ми зібралися для обговорення результатів діяльності органів прокуратури України за 2017 рік. Крім того, ми уточнимо завдання, які стоять перед нами у поточному році.

КЛЮЧОВІ РЕФОРМИ 2018

Реалізація Дорожньої карти реформування органів прокуратури спільно з ЄК, КМЕС та РЕ з урахуванням положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки

За сприяння Ради Європи проведення **функціонального аудиту**, який здійснюватиметься незалежним аудитором з «Великої четвірки»

Посилюються позитивні тренди, закладені минулого року

Спеціальна підготовка кандидатів на посаду прокурора, підвищення кваліфікації прокурорів на базі Національної академії прокуратури України

Впровадження електронного документообігу. Розробка системи електронних проваджень спільно з іншими правоохоронними органами

За словами Генерального прокурора України, одним із основних напрямів роботи у минулому році було реформування органів прокуратури.

Так, з часу впровадження реформ чисельність органів прокуратури скоротилася майже на 20%. Разом з тим було запроваджено відкриті конкурси на посади прокурорів. На сьогодні 78% кандидатів, які пройшли перший етап конкурсного відбору, з-поза системи. Також на конкурсних засадах оновлено кадровий склад Генеральної інспекції. На повну потужність запрацювали органи прокурорського самоврядування. За рекомендаціями Ради прокурорів загалом призначено 25 керівників регіональних прокуратур, їх заступників, а також керівників місцевих прокуратур. Працює Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів, і за її рішеннями вже 75 прокурорів притягнуто до відповідальності.

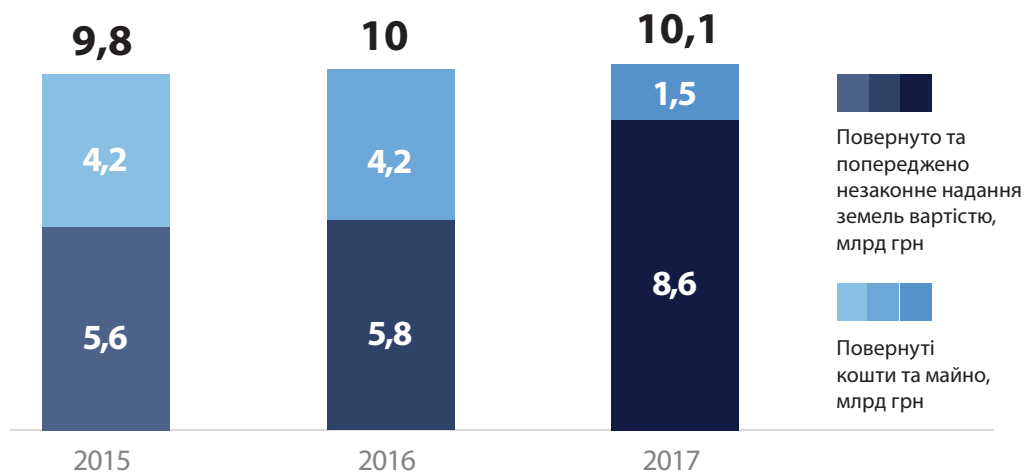
Як зауважив у своєму виступі Юрій Луценко, ключовим моментом докорінної реформи системи органів прокуратури України була зміна її функцій. Також він зазначив, що було приведено у дію розмежування функцій досудового розслідування та прокурорського нагляду за ним у формі процесуального керівництва.

Водночас Генеральний прокурор наголосив, що цього року реформи будуть продовжуватись на ще деяких напрямках у цій сфері.

ПОВЕРНЕННЯ КОШТІВ ТА МАЙНА

У порівнянні з попередніми роками прокуратура повернула державі та громадянам найбільшу кількість коштів, земель і комунального майна.

Сума задоволених вимог прокурорів про стягнення коштів, повернення майна, у тому числі земель, млрд грн

За словами Юрія Луценка, сьогоднішня диктує нагальну потребу переходу від паперових до електронних форм роботи.

Юрій Луценко:

Уже прийнято у дослідну експлуатацію в Генпрокуратурі та прокуратурі АР Крим систему електронного документообігу, яка триватиме до кінця року. Після успішного тестування й подальшого впровадження її на місцях максимально скоротиться час проходження документів від керівника до безпосередніх виконавців. Майбутнє прогнозує нам необхідність запровадження електронного кримінального провадження та автоматичного формування звітності про слідчу роботу на базі ЄРДР.

ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СЛІДЧИХ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

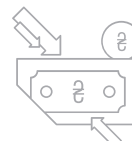
46 059

кримінальних прова-
джень розслідувалося

5 702

обвинувальних актів
скеровано до суду

340 млн грн

збитків відшкодовано
під час слідства

накладено
арештів на суму

1 млрд 124 млн грн

заявлено
позовів на суму

696 млн грн

Юрій Луценко:

Одночасно із внутрішніми змінами та незважаючи на зовнішній скепсис, органи прокуратури змогли довести свою ефективність і результативність.

Зокрема, як повідомив Генеральний прокурор, реалізацією представницьких повноважень за позовами прокурорів на користь держави повернуто понад 10 млрд грн. Повернуто та попереджено незаконне надання 126 га земель.

Реалізовано механізм спецконфіскації майна, і до держави повернуто активи, вкрадені злочинними організаціями, створеними В. Януковичем та С. Курченком.

За основними показниками слідчої роботи було досягнуто кращого результату, ніж у 2016 році. Так, до суду скеровано понад 5,7 тис. обвинувальних актів.

Також не припиняється розслідування справ стосовно Майдану. Наразі отримано дозвіл суду на проведення процедури заочного засудження у провадженні щодо організаторів розстрілів на Майдані, зокрема экс-президента В. Януковича.

Окрім того, Юрій Луценко наголосив на актуальності питання завершення слідства у провадженнях ГПУ, фігурантами яких є экс-високопосадовці та пов'язані з ними особи, стосовно яких укотре Радою Європейського Союзу продовжено дію обмежувальних заходів.

Юрій Луценко:

Санкції не триватимуть вічно. Тому ми докладемо максимум зусиль для завершення розслідування цих злочинів та досягнення справедливості у суді.

«Минулого року на нараді ми домовились, що протидія корупції є нашим другим фронтом», – нагадав Юрій Луценко та зазначив, що спільними зусиллями з іншими правоохоронними органами торік в Україні викрито понад 9 тис. корупційних правопорушень. Одночасно Генеральний прокурор наголосив на необхідності внесення змін до законодавства з метою посилення кримінальної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, щоб проведена робота не була даремною.

Юрій Луценко:

Цього року має бути більше затриманих корупціонерів, більше засуджених корупціонерів, більше повернутих вкрадених коштів та земель.

ВІДБУЛАСЯ ЗУСТРІЧ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА УКРАЇНИ ЮРІЯ ЛУЦЕНКА З ПОСЛОМ КОРОЛІВСТВА НІДЕРЛАНДИ ЕДУАРДОМ ХУКСОМ

У Генеральній прокуратурі України відбулася зустріч Генерального прокурора України Юрія Луценка з Послом Королівства Нідерланди в Україні Едуардом Хуксом.

На зустрічі також був присутній заступник Генпрокурора Євгеній Єнін.

Під час заходу іноземну сторону ознайомлено з досягненнями органів прокуратури та напрямками роботи відомства.

Обговорено питання двостороннього співробітництва, у тому числі під час розслідування авіакатастрофи пасажирського літака рейсу МН17 Малайзійських авіаліній. Іноземною стороною відзначено високий рівень співпраці правоохоронних органів обох країн, а також ключову роль органів прокуратури України у розслідуванні цієї складної справи.

Учасники зустрічі обмінялись думками щодо судової реформи, що триває в Україні, та висловили своє бачення розвитку цього процесу.

ВІЗИТ ДО ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ДЕЛЕГАЦІЇ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ НА ЧОЛІ ІЗ ЗАСТУПНИКОМ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА ЄВГЕНІЄМ ЄНІНИМ

У межах робочого візиту до міста Лондона (Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії) заступник Генерального прокурора Євгеній Єнін провів двосторонні зустрічі з представниками компетентних органів Сполученого Королівства, зокрема, в Офісі по боротьбі з шахрайством в особливо великих розмірах (SFO), а також Міністерстві закордонних справ і справ Співдружності.

На зустрічах сторони обговорили актуальні питання двосторонньої співпраці у сфері міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Крім того, заступником Генерального прокурора налагоджено співпрацю з Міжнародним антикорупційним координаційним центром Британії (ІАССС), що сприятиме прискоренню обміну інформацією з іноземними колегами у сфері протидії корупції.

Євгеній Єнін: Відтепер українським правоохоронцям не треба чекати декілька років для отримання інформації з США, Британії, Сінгапуру, Інтерполу тощо – Генпрокуратурою встановлено контакт із Міжнародним антикорупційним координаційним центром.

Довідково: Міжнародний антикорупційний координаційний центр Британії заснований за результатами Антикорупційного саміту 2016 року в місті Лондоні та офіційно розпочав свою діяльність у липні 2017 року.

Зазначена структура поєднує представників США, Австралії, Великої Британії, Сінгапуру, Нової Зеландії, Канади з метою покращення швидкості обміну оперативними даними у корупційних розслідуваннях. ІАССС допомагає країнам, які зазнали значних збитків від корупційних злочинів, притягнути винних осіб до відповідальності та повернути незаконно виведені кошти.

У ГЕНЕРАЛЬНІЙ ПРОКУРАТУРІ УКРАЇНИ ПРОВЕДЕНО РОБОЧУ ЗУСТРІЧ З ПИТАНЬ РЕФОРМУВАННЯ СФЕРИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ МЕДИЦИНИ

У Генеральній прокуратурі України відбулася робоча зустріч за участю начальника управління нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях та інших заходів примусового характеру у місцях несвободи В'ячеслава Свірця, виконувача обов'язків міністра охорони здоров'я України Уляни Супрун, заступника міністра юстиції України Дениса Чернишова та представників громадських організацій з питань включення сфери пенітенціарної медицини до єдиного медичного простору.

Учасниками заходу підтримано ініціативу У. Супрун щодо доопрацювання проекту Концепції реформування надання медичної допомоги засудженим та особам, узятим під варту, який розроблено Міністерством охорони здоров'я України.

Вирішено створити робочу групу з представників МОЗ, Мін'юсту, Генеральної прокуратури України та інших органів з метою узгодження найближчим часом пропозицій усіх заінтересованих сторін і врахування особливостей організації медичного забезпечення в установах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Схвалення Концепції реформування надання медичної допомоги засудженим та особам, узятим під варту, дасть змогу затвердити план заходів з її реалізації, розробити низку нормативно-правових актів, необхідних для належної організації медичного обслуговування в'язнів, визначити пріоритетні завдання та першочергові потреби, які вимагають додаткового державного фінансування.

За пропозицією Генеральної прокуратури України перед керівництвом Міністерства охорони здоров'я України ініційовано розгляд питання про створення в МОЗ спеціалізованого структурного підрозділу з питань захисту прав в'язнів на охорону здоров'я, який має на постійній основі координувати та ефективно організовувати діяльність на цьому напрямі. Такий підхід дасть можливість підвищити вплив територіальних органів охорони здоров'я на стан медичного обслуговування та забезпечити незалежність медичних працівників у пенітенціарних установах.

КОМІСІЄЮ З ОЦІНКИ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ОЦІНЕНО СТАН ВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ АНТИКОРУПЦІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ ГЕНЕРАЛЬНОЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ НА 2017 РІК

У Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/215, корупція визнана актуальною загрозою національній безпеці України. Вона негативно впливає на всі аспекти життєдіяльності суспільства, розвиток соціальних, фінансово-економічних процесів, призводить до величезних економічних втрат, руйнує правові й етичні відносини між людьми, має вкрай несприятливі політичні наслідки, у тому числі на міжнародному рівні, гальмує розвиток держави та стає на заваді євроінтеграції. Саме тому запобігання та протидія корупційним і пов'язаним із корупцією правопорушенням є одним із пріоритетних завдань держави.

На виконання ст. 19 Закону України «Про запобігання корупції» наказом Генеральної прокуратури України від 31 березня 2017 року № 98 затверджена антикорупційна програма Генеральної прокуратури України на 2017 рік, погоджена рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 18 травня 2017 року № 193 (антикорупційна програма).

Під час підготовки антикорупційної програми Генеральної прокуратури України на 2017 рік Комісією з оцінки корупційних ризиків у діяльності органів прокуратури (Комісія) ідентифіковано 27 корупційних ризиків, які потребували додаткових запобіжників.

Із них 18 таких, що можуть виникнути при здійсненні функцій органів прокуратури, 4 – під час виконання організаційно-розпорядчих повноважень працівниками органів прокуратури, 5 – адміністративно-господарських повноважень.

Антикорупційною програмою передбачено 35 заходів, спрямованих на мінімізацію корупційних ризиків; один було виключено наказом Генеральної прокуратури України від 2 серпня 2017 року № 227.

Комісією завершено проведення оцінки результатів виконання цих заходів за критеріями, визначеними наказом Генеральної прокуратури України від 11 липня 2017 року № 207.

Зокрема, виконано 24 заходи, або майже 71% усіх запланованих.

За вказаною вище оцінкою упродовж 2017 року Генеральною прокуратурою України вжито ефективні заходи щодо мінімізації ідентифікованих корупційних ризиків при вирішенні кадрових питань, здійсненні функцій органів прокуратури, виконанні адміністративно-господарських повноважень.

З метою мінімізації ідентифікованих корупційних ризиків у цій сфері розроблено критерії оцінки ефективності виконання обов'язків працівниками органів прокуратури, а також умови для ініціювання процедури реорганізації шляхом розгляду питання про внесення змін до штатної чисельності працівників чи структури органу прокуратури, які включено до Положення про організацію кадрової роботи в органах прокуратури, затвердженого наказом Генеральної прокуратури України, яке спрямовано для реєстрації до Міністерства юстиції України листом від 19 грудня 2017 року № 11/1-1686.

На виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою, розроблено пропозиції щодо удосконалення законодавства та створення умов для мінімізації ідентифікованих корупційних ризиків.

Зокрема, для мінімізації корупційних ризиків при здійсненні повноважень прокурора у кримінальному провадженні робочою групою, створеною в Генеральній прокуратурі України (наказ від 14 липня 2017 року № 210), вироблено пропозиції щодо внесення змін до ст.ст. 36, 214 КПК України, які направлено в Комітет Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності для розгляду (лист від 31 серпня 2017 року № 12/2-241вих-17). Документ перебуває на розгляді.

Генеральною прокуратурою України спільно з МВС України розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо запровадження інституту кримінальних проступків», які враховано Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності. Законопроект, який

zareєстровано за № 7279 та включено до порядку денного Верховної Ради України у грудні 2017 року, перебуває на розгляді.

Крім того, ініційовано перед Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності розгляд питання про внесення змін до Закону України «Про Державне бюро розслідувань» щодо збільшення квоти на добір штату Державного бюро розслідувань (ДБР) за рахунок нинішніх прокурорсько-слідчих працівників органів прокуратури, а також можливості переведення слідчого на рівнозначну посаду в ДБР (після його створення) за умови відповідності критеріям, визначеним цим Законом. Пропозиції – на розгляді.

Представники Генеральної прокуратури України брали активну участь в обговоренні проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)” (в частині забезпечення реалізації функцій прокуратури)» (реєстр. № 5177), надавали пропозиції до нього. Наразі опрацювання проекту здійснюється у підкомітеті з питань діяльності органів прокуратури Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

Крім того, подано пропозиції стосовно законопроекту № 6553, zareєстрованого у Верховній Раді України 7 червня 2017 року, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення діяльності Генеральної інспекції» в частині врегулювання питання проведення перевірок на доброчесність працівників Генеральної інспекції та прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП).

За ініціативою Генеральної прокуратури України у зв'язку із прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року № 657 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо оплати праці працівників прокуратури» збільшено видатки загального фонду Державного бюджету України на оплату праці з нарахуваннями у 2018 році порівняно з таким самим показником 2017 року на 1 млрд 239 млн гривень.

В організаційно-розпорядчих документах Генеральної прокуратури України, розроблених на виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою відомства, передбачено додаткові запобіжники вчиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень працівниками прокуратури при здійсненні повноважень.

Так, у новій редакції видано Порядок організації роботи з питань внутрішньої безпеки в орга-

нах прокуратури України, затверджений наказом Генеральної прокуратури України від 13 квітня 2017 року № 111, який zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 травня 2017 року за № 623/30491 (Порядок).

Відповідно до положень цього документа роботу з попередження та своєчасного виявлення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, запобігання конфлікту інтересів у діяльності працівників прокуратури, виявлення та усунення інших корупційних ризиків визнано одним із основних напрямів роботи з внутрішньої безпеки в органах прокуратури. У Порядку визначено положення, які дають можливість у повному обсязі виконати вимоги ч. 5 ст. 19 Закону України «Про прокуратуру» щодо прокурорів САП.

Відповідно до Порядку також розмежовано компетенцію відділу внутрішнього аудиту управління внутрішньої безпеки Генеральної інспекції і відділу внутрішнього фінансового контролю та аудиту управління планово-фінансової діяльності, бухгалтерського обліку, звітності, внутрішнього контролю та аудиту.

Генеральним прокурором України затверджено 11 положень про самостійні структурні підрозділи Генеральної прокуратури України, у яких на виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою відомства на 2017 рік, чітко розмежовано повноваження підрозділів, які здійснюють досудове розслідування і процесуальне керівництво у таких кримінальних провадженнях.

Під час опрацювання цих документів особлива увага зверталася на додержання встановлених вимог, зокрема недопущення дублювання повноважень структурних підрозділів.

Вжито ефективні заходи щодо захисту інформації, у тому числі матеріалів кримінального провадження.

Проведено комплекс заходів, спрямованих на впровадження електронного документообігу в органах прокуратури України.

Завдяки цій системі буде автоматизовано процеси документообігу, а саме: підготовку й опрацювання паперових та електронних документів у Генеральній прокуратурі України та інших органах прокуратури із застосуванням електронного цифрового підпису. Це також свідчить про можливості суттєвого підвищення ефективності роботи з документами в органах прокуратури та стане важливим чинником запобігання корупційним проявам.

Проведено роботу щодо створення додаткових технічних умов для захисту інформації. Наявна система у локальній мережі Генеральної прокуратури України передбачає виділення кожному користувачу облікового запису та вхід до системи під персональним логіном і паролем. Зазначе-

на система відповідає існуючим вимогам щодо захисту інформації без обмежень доступу. Крім того, обробка відомостей з обмеженим доступом (ДСК, інформація, що містить державну таємницю) здійснюється на спеціально обладнаних робочих місцях із автоматизованих систем зі спеціальним захистом.

Заборона працівникам органів прокуратури поширювати, розголошувати та використовувати в інший спосіб інформацію, у тому числі таку, що містить таємницю слідства, яка стала відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, визначена в Інструкції з діловодства в органах прокуратури, затвердженій наказом Генеральної прокуратури України від 26 лютого 2016 року № 103, до якої внесено відповідні зміни наказом від 12 липня 2017 року за № 208, та Інструкції про порядок розгляду звернень в органах прокуратури, затвердженій наказом Генеральної прокуратури України від 20 грудня 2017 року № 357, яка передана на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України.

Відновлено функцію аудиту користувачів бази даних Генеральної прокуратури України «Кадри», яка забезпечує збереження історії роботи в цій системі кожного з її користувачів. Запроваджено ведення журналу дій користувача (логування) цієї системи. Наразі відомості про будь-які дії конкретного користувача, у тому числі вхід до системи, відкриття певної картки, внесення змін до неї, її збереження або видалення, вносяться до журналу.

На виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою, забезпечено 173 працівників Генеральної прокуратури України апаратно-програмними засобами ЕЦП з роллю «Аналітик прокуратури» із захищеною областю. Особливістю цих носіїв інформації є неможливість копіювання записаних на них даних.

Такі заходи мали позитивний вплив на стан законності. У 2017 році працівники органів прокуратури до кримінальної та адміністративної відповідальності за незаконне розголошення інформації, яка стала відома у зв'язку із здійсненням повноважень, не притягувалися.

Вжито заходи, спрямовані на недопущення працівниками органів прокуратури порушень порядку запобігання та врегулювання конфлікту інтересів при виконанні повноважень.

Зокрема, у ст. 14 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів визначено правила поведінки з метою запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Питання запобігання та врегулювання конфлікту інтересів додатково регламентовані наказом Генеральної прокуратури України від 9 серпня 2017 року № 236, яким внесено зміни до наказу від 9 вересня

2016 року № 333 «Про затвердження Положення про тендерний комітет Генеральної прокуратури України». Упродовж 2017 року задоволених скарг на дії та рішення тендерного комітету не було.

Додаткові запобіжники вчиненню таких порушень передбачено також у Порядку організації роботи з питань внутрішньої безпеки в органах прокуратури України, який затверджено наказом Генеральної прокуратури України від 13 квітня 2017 року № 111 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 травня 2017 року за № 623/30491.

У Генеральній прокуратурі України 19 лютого 2017 року проведено навчальний семінар для працівників органів прокуратури з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, опрацьовано практичні ситуації.

Науково-методичною радою Генеральної прокуратури України 20 вересня 2017 року схвалено Рекомендації щодо запобігання виникненню реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності працівників органів прокуратури та шляхів їх врегулювання, які направлено до структурних підрозділів Генеральної прокуратури України, керівникам регіональних прокуратур.

Також за дорученням Генерального прокурора України від 1 листопада 2017 року в структурних підрозділах Генеральної прокуратури України, регіональних і місцевих прокуратурах запроваджено облік усних і письмових повідомлень про конфлікт інтересів та результатів їх розгляду.

Вжиті заходи позитивно вплинули на стан дотримання вимог закону. У 2017 році жодного працівника органів прокуратури не притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 172-7 КУпАП.

Крім того, на виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою, унормовано порядок використання службового транспорту в органах прокуратури наказом Генеральної прокуратури України від 27 жовтня 2017 року № 305.

На виконання цього наказу, з метою економного витрачання бюджетних коштів і запобігання проявам корупції під час використання транспортних засобів в органах прокуратури розроблено форму та порядок використання подорожніх листів, базові та тимчасові лінійні норми витрати палива, мастильних матеріалів, їх коефіцієнти коригування, визначені керівником органу прокуратури. Наказом створено умови для мінімізації ідентифікованого корупційного ризику.

Генеральною прокуратурою України розроблено пропозиції щодо визначення критеріїв для прийняття рішення про необхідність забезпечення працівників органів прокуратури службовим житлом, які спрямовані на розгляд Ради прокурорів України 22 вересня 2017 року.

На виконання заходу, визначеного антикорупційною програмою, Національною академією прокуратури України (НАПУ) за ініціативою Генеральної прокуратури України вжито заходи навчально-методичного характеру для вирішення проблематики неоднакового застосування положень закону, що регламентують початок досудового розслідування.

У НАПУ в межах підвищення кваліфікації прокурорів проведено 21 заняття на тему «Особливості початкового етапу досудового розслідування», під час яких обговорено проблемні питання неоднакового застосування положень законодавства, що регламентують початок досудового розслідування. Крім того, проведено вісім круглих столів, участь у яких брали співробітники Головного слідчого управління Генеральної прокуратури України.

З метою мінімізації ідентифікованих корупційних ризиків під час здійснення прокурорами повноважень у кримінальному провадженні у Генеральній прокуратурі України, на виконання 7 заходів, передбачених антикорупційною програмою, робочою групою, створеною наказом Генерального прокурора України від 5 грудня 2017 року № 341, розроблено проект Порядку організації діяльності прокурорів у кримінальному провадженні, процес погодження якого триває.

Також Генеральною прокуратурою України вживалися інші заходи з метою мінімізації ідентифікованих корупційних ризиків, які мали позитивне значення для стану дотримання законності.

Окремі питання організації нагляду за дотриманням законів у кримінальному провадженні розкрито в підготовлених Генеральною прокуратурою України методичних рекомендаціях з питань організації та вжиття прокурором заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження (схвалено науково-методичною радою 28 березня 2017 року, протокол № 2), здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням терористичних актів (схвалено 25 травня 2017 року, протокол № 4), процесуального керівництва спеціальним досудовим розслідуванням (схвалено 25 травня 2017 року, протокол № 4), процесуального керівництва досудовим розслідуванням і підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми (схвалено 27 листопада 2017 року, протокол № 7).

Унаслідок вжитих заходів випадків порушення прокурорами регіональних прокуратур та Генеральної прокуратури України вимог закону щодо незалежності слідчого і прокурора у кримінальному процесі, вчинення у зв'язку з цим корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень не допущено.

На виконання антикорупційної програми розроблено проект Положення про порядок придбання товарів, робіт, послуг за конкурсними листами в органах прокуратури, який проходить процедуру погодження в структурних підрозділах Генеральної прокуратури України.

Підготовлено проекти Порядку одержання подарунків органами прокуратури та їх передачі та Положення про комісію з оцінки вартості, вирішення питання щодо можливості використання, місця та строку зберігання подарунка, одержаного уповноваженою особою Генеральної прокуратури України, та її персональний склад, які перебувають на погодженні структурних підрозділів Генеральної прокуратури України.

Незважаючи на те, що документи не були затверджені, Генеральною прокуратурою України вжито інші заходи з метою мінімізації ідентифікованого корупційного ризику – можливості вчинення працівниками органів прокуратури корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень через не врегульованість процедур отримання та розподілу подарунків органом прокуратури.

У вересні 2017 року проведено семінар для працівників органів прокуратури з питань обмежень щодо одержання подарунків, на якому обговорено питання, пов'язані з обмеженням одержання «офіційних» подарунків, чим створено додатковий запобіжник вчиненню таких порушень.

Упродовж 2017 року органами прокуратури майно як подарунок державі на облік не бралось. Генеральною інспекцією факти порушень не встановлено. Таким чином, вжитими заходами зменшено ступінь ідентифікованого корупційного ризику.

Викладене свідчить про ефективне виконання більшості заходів, передбачених антикорупційною програмою відомства.

Результати проведеної оцінки стану виконання зазначених вище заходів використані Комісією при підготовці проекту антикорупційної програми Генеральної прокуратури України на 2018 рік.

КРИМ: ЧОТИРИ РОКИ ОКУПАЦІЇ

Минуло чотири роки з того часу, як Російська Федерація, нехтуючи основоположними нормами і принципами міжнародного права, окупувала частину території України – Автономну Республіку Крим та місто Севастополь.

Саме 20 лютого 2014 року, згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації», є датою відліку часу тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

За цей час країна-окупант продемонструвала усьому світові, як теплий та гостинний Крим став територією страху.

Обшуки, затримання, арешти – звичайні будні проукраїнськи налаштованих кримчан. Ми є свідками безчинства окупаційної влади. Суди над Володимиром Балухом, Ахтемом Чийгозом, Ільмі Умеровим, Миколою Семеню, справи «диверсантів» і «Хіхб ут-Тахрір», катування Рената Параламова, заборона діяльності Меджлісу кримськотатарського народу та інші приклади порушення окупаційною владою норм міжнародного гуманітарного права досі тривають на окупованій території.

Кожний такий факт розслідується, і прокуратура Автономної Республіки Крим надає правову оцінку всім без винятку протиправним діям.

Серед визначених пріоритетів роботи прокуратури – притягнення до кримінальної відповідальності осіб за вчинення злочинів проти основ національної безпеки, воєнних злочинів, злочинів проти людяності, за порушення порядку в'їзду на окуповану територію та виїзду з неї.

На сьогодні до судів скеровано 57 обвинувальних актів за вчинення державної зради колишніми депутатами ВР АРК, 18 – стосовно колишніх депутатів Севастопольської міської ради. Повідомлено про підозру особам, причетним до переслідування заступників голови Меджлісу кримськотатарського народу, українських активістів і журналістів. На початку поточного року затримано колишніх міністра та заступника міністра окупаційного уряду, які зараз перебувають під вартою.

Завдяки злагодженій роботі з неурядовими правозахисними громадськими організаціями – Українською Гельсінською спілкою з прав людини та Регіональним центром прав людини – до Міжнародного кримінального суду на розгляд прокурора направлено інформаційні повідомлення за фактами незаконного привласнення майна на тимчасово окупованій території півострова Крим і примусового переміщення та видворення за рішенням судів окупаційної влади громадян України з Криму.

Окрім тісної співпраці з усіма громадськими організаціями, які опікуються питаннями Криму, прокуратурою автономії впроваджено нові можливості зв'язку мешканців півострова з прокуратурою. Це онлайн-відеозв'язок через Skype та електронна форма для анонімних повідомлень, виїзні прийоми громадян – переселенців з Криму, які проводяться в різних областях України. У Херсоні прийом громадян здійснюється на постійній основі.

Усе це робиться з метою виявлення фактів вчинення з боку окупаційної влади воєнних злочинів та злочинів проти людяності, інших порушень конституційних прав громадян України.

Що стосується протиправного заходу морських суден у закриті порти на півострові, нами створено реєстр суден-порушників, який систематично оновлюється. Для налагодження роботи у цьому напрямі в 2017 році створено робочу групу, до складу якої входять представники прокуратури АР Крим, Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, Міністерства інфраструктури України, Державної прикордонної служби України, Державної фіскальної служби України та Державного підприємства «Адміністрація морських портів України». Не залишається поза увагою прокуратури і питання здійснення польотів авіабортами над Кримом.

Після візиту Генерального прокурора України Юрія Луценка до Анкари керівництво палати судноплавства Торговельно-промислової палати Туреччини спрямувало всім суб'єктам морських перевезень та портового бізнесу циркулярний лист, у якому чітко вказано на заборону приймати судна, які прибувають з Криму.

Таким чином, прокуратура Автономної Республіки Крим вживає заходів правової блокади режиму окупантів.

Не припиняється і співпраця прокуратури АР Крим із громадськими організаціями та партнерами, які спрямовують свої зусилля для деокупації Криму. Це Меджліс кримськотатарського народу, Кримськотатарський ресурсний центр, Міжнародний фонд «Відродження», Українська Гельсінська спілка з прав людини, Регіональний центр прав людини, громадська організація «КримSOS», Центр інформації про права людини, Кримська правозахисна група, Медійна ініціатива за права людини, фонд «Майдан закордонних справ», Центр журналістських розслідувань.

Команда прокуратури Автономної Республіки Крим робить все необхідне для того, щоб наблизити деокупацію Криму.

ЩОРОКУ ЮВЕНАЛЬНІ ПРОКУРОРИ ЗАХИЩАЮТЬ ТА ПОНОВЛЮЮТЬ ПРАВА БІЛЬШЕ 4 ТИСЯЧ ДІТЕЙ

Ювенальна юстиція (з лат. «юнацьке правосуддя») – правова система щодо захисту прав дітей, що включає в себе установи й організації, які здійснюють правосуддя у справах про правопорушення, скоєні неповнолітніми.

Намагання захистити неповнолітнього від несправедливого і жорстокого покарання беруть початок з часів Давнього Риму. Римське право залишило в спадщину не один доказ захисту дітей державою. Зокрема, йдеться про теорію держави-батька, в якій держава оголошувалася найвищим опікуном дитини. У Законах дванадцяти таблиць було закріплено положення, згідно з яким неповнолітня особа звільнялася від відповідальності у випадку, коли вона не зрозуміла характеру злочинного діяння. На основі цього правила було започатковано покладений в основу сучасної ювенальної юстиції принцип розуміння.

Захист прав дітей є конституційною цінністю та одним із пріоритетних напрямів державної політики України, яка розвивається на принципах верховенства права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, поваги до гідності кожної особи.

Соціально-економічна нестабільність зумовлює виникнення ситуацій, коли діти як найбільш уразливі до критичних аспектів життя стають правопорушниками, свідками, жертвами або мимовільними учасниками різноманітних злочинів.

Такі діти потребують кваліфікованої індивідуальної допомоги й ефективного захисту. Не менш ефективний захист необхідний неповнолітнім особам і при судовому розгляді майнових, житлових, сімейних та інших спорів.

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА у сфері охорони дитинства

організація і процесуальне керівництво **досудовим розслідуванням** у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, **нагляд** за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку

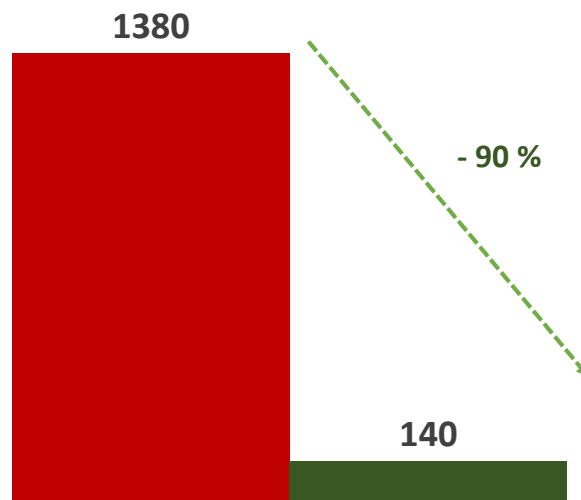
нагляд за дотриманням законів **при виконанні судових рішень** у кримінальних справах, а також **при застосуванні інших заходів примусового характеру**, пов'язаних з обмеженням особистої свободи неповнолітніх

підтримання публічного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях **щодо неповнолітніх**

представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом

«Сьогоднішні діти – це завтрашня історія, завтрашнє майбутнє людства»
(А.С. Макаренко)

Кількість засуджених неповнолітніх

Саме з метою забезпечення дієвого захисту прав неповнолітніх у структурі органів прокуратури створено спеціалізовані підрозділи ювенальної юстиції, які щоденно опікуються цим важливим завданням.

Використовуючи надані повноваження, щороку ювенальні прокурори захищають та поновлюють права більше 4 тисяч дітей на особисту свободу та недоторканність, належні умови утримання, доступну освіту, охорону життя і здоров'я, відпочинок, житло, майно, соціальне забезпечення, працю тощо.

Прокурори забезпечують процесуальне керівництво у близько 7 тисячах кримінальних проваджень стосовно неповнолітніх.

Унаслідок гуманізації кримінального судочинства кількість неповнолітніх, які відбувають покарання у виховних колоніях, за останні 5 років зменшилась майже вдесятеро (з 1380 до 140 осіб).

Реагуючи на порушення прав дітей у слідчих ізоляторах, виховних колоніях, інших спеціальних установах, прокурори розпочинають кримінальні провадження, вносять численну кількість документів реагування.

Шляхом застосування представницьких повноважень державі та дітям щорічно відшкодовуються сотні мільйонів гривень.

Управління ювенальної юстиції
Генеральної прокуратури України

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ПРОКУРОРІВ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАПРОВАДЖЕННЯ НА ПРИКЛАДІ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Роман Романчук

начальник управління ювенальної юстиції
Генеральної прокуратури України,
старший радник юстиції

У частині 6 ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» передбачено, що в системі прокуратури може запроваджуватися спеціалізація прокурорів. При цьому законодавцем вже визначено певні види такої спеціалізації шляхом оформлення їх в окремі структури – військові прокуратури та Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру.

Також спеціалізація в побудові роботи прокурорів знайшла відображення в організаційно-розпорядчих документах Генеральної прокуратури України. Зокрема, у пункті 4.1 наказу Генеральної прокуратури України від 19 січня 2017 року № 15 «Про основні засади організації роботи в органах прокуратури України» вказано, що роботу органів прокуратури слід організовувати за територіальним і функціональним (предметним) принципом.

У регіональних прокуратурах та Генеральній прокуратурі України склалася традиція формування підрозділів за предметом їх діяльності, який зазвичай збігається з однією із конституційних функцій прокуратури.

Такими є відділи (управління) підтримання обвинувачення в судах, представництва інтересів держави в суді, а також нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях та інших заходів примусового характеру у місцях несвободи.

Функціональний принцип наявний і при утворенні підрозділів, які продовжують виконувати функцію досудового розслідування в органах прокуратури, міжнародно-правового співробітництва тощо.

Відповідно до іншого підходу спеціалізація підрозділів здійснюється за об'єктами, нагляд за діяльністю яких забезпечує той чи інший відділ або управління.

До останніх слід віднести відділи (управління) нагляду за додержанням законів органами Державної фіскальної служби України, Національною поліцією України, Службою безпеки України та Державною прикордонною службою України.

Водночас суспільні потреби теж визначають поточні та стратегічні цілі й завдання діяльності органів прокуратури України.

Неповнолітні становлять майже п'яту частину населення України, налічуючи загалом понад 7,6 млн осіб, з яких 85% є малолітніми¹.

У Законі України «Про охорону дитинства» охорону дитинства в державі визначено як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і метою якого є забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні². Указане є логічним розвитком положень ч. 3 ст. 51 Конституції України щодо охорони дитинства державою.

Поряд з цим у ст. 3 Конвенції про права дитини передбачено, що установи, служби й органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, мають відповідати нормам, встановленим компетентними органами, зокрема з точки зору чисельності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду³.

¹ Чисельність наявного населення України на 1 січня 2017 року: статистичний збірник / Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnasel_u.htm (дата звернення: 20.02.2018).

² Про охорону дитинства: Закон України № 2402-14: ред. від 20.01.2018 / База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 20.02.2018).

³ Конвенція про права дитини / База даних «Законодавство України». URL: http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 20.02.2018).

Ухвалені у вересні 2008 року Керівні настанови Генерального секретаря ООН «Підхід ООН у сфері юстиції щодо дітей» акцентують увагу на інтеграції заходів з питань дитинства в інституційну реформу та розвиток потенціалу правових і судових органів (прокуратури, правової допомоги та представництва, міністерства юстиції, судів, кримінального права, цивільного права) і правоохоронних органів, парламентів, фахівців з неповною юридичною освітою, органів соціального сектору, а також керівників і співробітників пенітенціарних установ⁴.

Таким чином, і роль та місце дитини в сучасному українському суспільстві, і норми вітчизняного та міжнародного права, і ситуація з дотриманням прав і свобод в державі є тими чинниками, що визначають діяльність органів прокуратури України щодо неповнолітніх одним із її чільних пріоритетів.

У зв'язку з цим надзвичайно важливою є модель організації роботи прокурорів у ювенальній сфері, особливо беручи до уваги величезну різноманітність іноземних зразків, відмінності у правових системах та повноваженнях прокурорів у інших державах. У декотрих країнах вважають за достатнє проведення навчань та тренінгів з питань ювенальної юстиції для усіх прокурорів, в інших – існують спеціальні прокурори, які опікуються цією тематикою. Кожен із варіантів має свої переваги та недоліки.

Разом з тим прокуратура України у листопаді 2012 року впровадила власну модель організації роботи з питань захисту прав і свобод дітей.

Так, відповідно до наказу Генерального прокурора України від 1 листопада 2012 року № 16гн «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» діяльність у цій сфері слід проводити шляхом комплексного використання усіх функцій прокуратури. Одночасно було утворено відповідні підрозділи в прокуратурах обласного рівня та Генеральній прокуратурі України, передбачено спеціалізацію прокурорів на місцях.

Тобто організацію діяльності органів прокуратури України щодо неповнолітніх визначено за функціональним (згідно з конституційними повноваженнями) та предметним (прокурорська діяльність, яка в той чи інший спосіб стосується дитини) принципами одночасно. При цьому найважливішою особливістю є комплексний підхід, що полягає у віднесенні повноважень з виконання усіх без винятку функцій

цій прокуратури щодо неповнолітніх до компетенції спеціалізованих (ювенальних) прокурорів.

Слід визнати, що така модель виявилася доволі успішною. Адже подальші неодноразові організаційно-структурні зміни органів прокуратури усіх рівнів, плинність кадрів, законодавчі зміни повноважень прокурора та його функцій не позначилися негативно на результативності роботи прокурорів з питань охорони дитинства. Також було збережено загальні засади організації роботи прокурора у цій сфері, зокрема самостійність спеціалізованих підрозділів апаратів, на рівні відомчих нормативних документів⁵.

Завдяки розумінню ювенальними прокурорами особливостей розвитку та психіки підлітків, які потрапили у конфлікт із законом, та гуманізації кримінального судочинства з 2013 року вшестеро зменшилась кількість засуджених у виховних колоніях (з 890 до 145 осіб).

Лише у минулому році поновлено права понад 4 тис. дітей, у тому числі тих, які перебувають в місцях несвободи, на особисту свободу та недоторканність, доступну освіту, охорону життя і здоров'я, соціальний захист, безпечні умови розвитку, відпочинок тощо.

Покращено якість досудового розслідування: зменшились на 13,3% кількість закінчених проваджень у строки понад 2 місяці та майже на третину – осіб, які тримаються під вартою за незакінченими провадженнями.

Удвічі менше налічується неповнолітніх, які незаконно поміщені до установ попереднього ув'язнення, у тому числі за рішенням суду. Також на третину зменшилась кількість виправданих та осіб, стосовно яких провадження закрито судами за реабілітуючими підставами.

У 2017 році на 40% збільшились суми стягнутих за задоволеними судами позовами прокурорів у сфері охорони дитинства, на десяту частину зросла сума добровільно відшкодованих у ході судового розгляду. Порівняно з 2016 роком удвічі зросла сума реально виконаних судових рішень.

Загалом через застосування представницьких повноважень у сфері охорони

⁴ Міжнародно-правові акти у сфері ювенальної політики / Інститут законодавства Верховної Ради України, Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Київ: ФО-П Буря О.Д., 2014. С. 77–78.

⁵ Наказ Генерального прокурора України від 06.12.2014 № 16гн «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» / Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102 (дата звернення 20.02.2018).

дитинства захищено інтереси держави та неповнолітніх на суму понад 580 млн гривень.

Реально виконано судові рішення у справі за позовом Генеральної прокуратури України про повернення державі незаконно відчужених попереднім керівництвом Міністерства освіти і науки України приміщень Державної наукової установи «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» площею близько 600 кв. м, розташованих у центрі столиці.

Пред'явлено більше 300 позовів про визнання протиправною бездіяльність органів влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення належних протипожежних і санітарних умов навчання та відпочинку дітей. Більшість судами задоволено та зобов'язано відповідачів вжити заходів до належного функціонування дитячих об'єктів.

Ці та інші результати роботи здобуті завдяки постійній методичній діяльності відділів ювенальної юстиції регіональних прокуратур та відповідного управління центрального апарату, проведенню щопівроку навчань для спеціалізованих прокурорів на базі Національної академії прокуратури України за участю спеціалістів Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Варто зауважити, що управління ювенальної юстиції Генеральної прокуратури України у складі 2 відділів виконує ті самі функції щодо неповнолітніх, які стосовно дорослого населення покладено в центральному апараті на два департаменти та одне управління, що налічують 25 відділів.

Наведене зростання кількісних показників, однак, не може бути приводом для самозаспокоєння. Очевидними є дуже невчасне та непередумане позбавлення прокурора повноважень представництва в суді інтересів найбільш незахищених категорій неповнолітніх, відсутність реальних та дієвих важелів впливу прокурора на органи та служби, покликані здійснювати профілактику дитячої злочинності.

В умовах судової реформи, зміни процесуальних кодексів завданням ювенальних прокурорів є пошук та впровадження нових форм і методів захисту прав і свобод дітей через призму інтересів держави у цій сфері.

З цією метою працівники управління ювенальної юстиції Генеральної прокуратури України беруть активну участь у роботі Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх – тимчасовому консультативно-дорадчому органі Кабінету Міністрів України, утвореному з метою запровадження міжінституційної платформи для системного обговорення та вирішення проблемних питань розвитку правосуддя щодо неповнолітніх, прийняття узгоджених рішень, що відповідають інтересам дитини.

У цьому аспекті доречним буде врахувати власний історичний досвід. Так, у 1917 році у містах Києві, Харкові та Одесі були створені спеціальні суди для неповнолітніх, які розглядали справи про злочини як неповнолітніх, так і дорослих підмовників. При цьому компетенція Київського ювенального суду була комплексна: до його провадження належали і правопорушення, скоєні малолітніми, і злочини, вчинені проти них.

Саме цей варіант розглядається спеціалістами пострадянських країн як найкращий, оскільки дає можливість вирішити одразу декілька проблем кримінологічного та організаційного характеру: і притягти неповнолітнього правопорушника до відповідальності, і забезпечити захист прав дитини, яка стала свідком або жертвою злочину⁶.

Підсумовуючи зазначимо, що ювенальні прокурори мають вироблений досвід, знання, методичний та кадровий потенціал для успішного виконання усіх функцій прокуратури України щодо дітей. Віримо, що така робота і надалі буде особливим пріоритетом діяльності Генеральної прокуратури України. Водночас переконані в необхідності подальшого вдосконалення діяльності спеціалізованих прокурорів у межах загальнодержавного реформування у сфері правосуддя щодо неповнолітніх з урахуванням історичного та міжнародного досвіду.

⁶ Міжнародно-правові акти у сфері ювенальної політики / Інститут законодавства Верховної Ради України, Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Київ: ФО-П Буря О.Д., 2014. С. 20–21.

ЗДІЙСНЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДИТИНСТВА З УРАХУВАННЯМ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Оксана Осадча

начальник відділу представництва
інтересів дітей та держави в судах,
захисту їх прав при виконанні судових рішень
управління ювенальної юстиції
Генеральної прокуратури України

Реформування правоохоронної та судової системи в державі неминує втрутитися у сферу повноважень прокурорів при здійсненні представництва у суді.

Відповідно до ст. 131-1 Конституції України прокуратура здійснює представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. У підпункті 9 пункту 16-1 Перехідних положень Основного Закону України передбачено, що у справах, провадження у яких було розпочато до набрання чинності зазначеним Законом, прокуратурою представництво здійснюється до ухвалення остаточних судових рішень.

З огляду на конституційні положення ювенальні прокурори ефективно застосували усі форми представництва та активно використовували надане процесуальним законодавством право учасника процесу.

За минулий рік судами задоволено позовів прокурорів на захист інтересів дітей та держави у сфері охорони дитинства на суму понад 198 млн грн. Добровільно відшкодовано та повернуто майна вартістю 178 млн грн. Реально виконано судових рішень на 183 млн гривень.

З метою недопущення порушення прав дітей та інтересів держави прокурорами забезпечено участь у майже 2 тисячах справ за позовами інших осіб. Сума за рішеннями, прийнятими на користь сторони, в інтересах якої прокурор вступив у справу, становить понад 7,6 млн гривень.

Завдяки послідовній та обґрунтованій позиції судами вищих інстанцій за скаргами прокурорів скасовано незаконні судові рішення на суму понад 16,5 млн гривень.

Усього завдяки застосуванню представницьких повноважень державі та дітям відшкодовано майна та коштів на загальну суму 386 млн грн. На розгляді судів перебувають позови прокурорів ще на понад 65 млн гривень.

За фактами розкрадання, привласнення та розтрата бюджетних коштів, виділених на утримання дитсадків, шкіл, незаконного використання або відчуження майна цих установ, а також порушення прав дітей розпочато 194 кримінальні провадження.

Прокурори домоглися поновлення прав 3861 дитини. Так, завдяки принциповій і послідовній позиції прокурора захищено майнові права на спадок трьох сиріт в Устинівському районі Кіровоградської області. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ визнав обґрунтованими доводи прокуратури щодо відмови у задоволенні позову фермера у Кіровоградській області до неповнолітніх дітей про накладення стягнення на спадкове майно, у тому числі земельну ділянку (пай), після смерті їхньої матері для повернення коштів за договором позики. Слід зауважити, що сума взятих покійною матір'ю в борг коштів була у декілька разів меншою від вартості спадкового майна.

Також Ленінським судом м. Запоріжжя задоволено позов прокурора та визнано за дитиною, позбавленою батьківського піклування, право власності на частину квартири вартістю понад 300 тис. грн у порядку спадкування за законом після смерті батька.

Так само рішенням Ізмайльського міськрайонного суду за позовом прокурора за сиротою визнано право власності у порядку спадкування на частину будинку вартістю 144 тис. гривень.

Через бездіяльність керівників низки навчальних закладів випускники з-поміж дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не отримували одноразову грошову допомогу.

В судовому порядку прокурорами зобов'язано навчальні заклади виплатити належні кошти – діти

їх реально отримали. Зокрема, на виконання судових рішень за позовами прокуратури Маріупольською загальноосвітньою школою-інтернатом I–II ступенів № 2 десятьом дітям-сиротам сплачено понад 76 тис. гривень.

Постійну увагу приділяють ювенальні прокурори захисту інтересів держави, порушених унаслідок незаконного відчуження майна дитячих дошкільних, навчальних та оздоровчих закладів або через нецільове їх використання, в результаті чого не дотримуються права дітей на належні умови навчання.

За позовами прокурорів припинено незаконне відчуження або використання майна 151 закладу освіти та оздоровниць загальною вартістю понад 42 млн грн у цілях, не пов'язаних з навчально-виховним процесом.

Так, за позовом прокуратури Харківської області до державної власності повернуто майновий комплекс дитячого оздоровчого табору «Зміна» площею понад 2 тис. кв. м вартістю 10,7 млн грн, незаконно відчужений особою, яка була лише користувачем та правомочностей щодо розпорядження спірним майном не мала.

Постановою Київського окружного адміністративного суду задоволено позов прокуратури про визнання незаконним і скасування рішення Броварської міської ради «Про виведення приміщень закладів освіти із навчально-виховного фонду та визначення їх такими, що не задіяні та технологічно не пов'язані з навчально-виховним процесом», яким міська рада позбавила статусу навчально-виховного фонду навчальні аудиторії та лабораторії загальною площею понад 5 тис. кв. м вартістю майже 1,7 млн грн у восьми освітніх закладах.

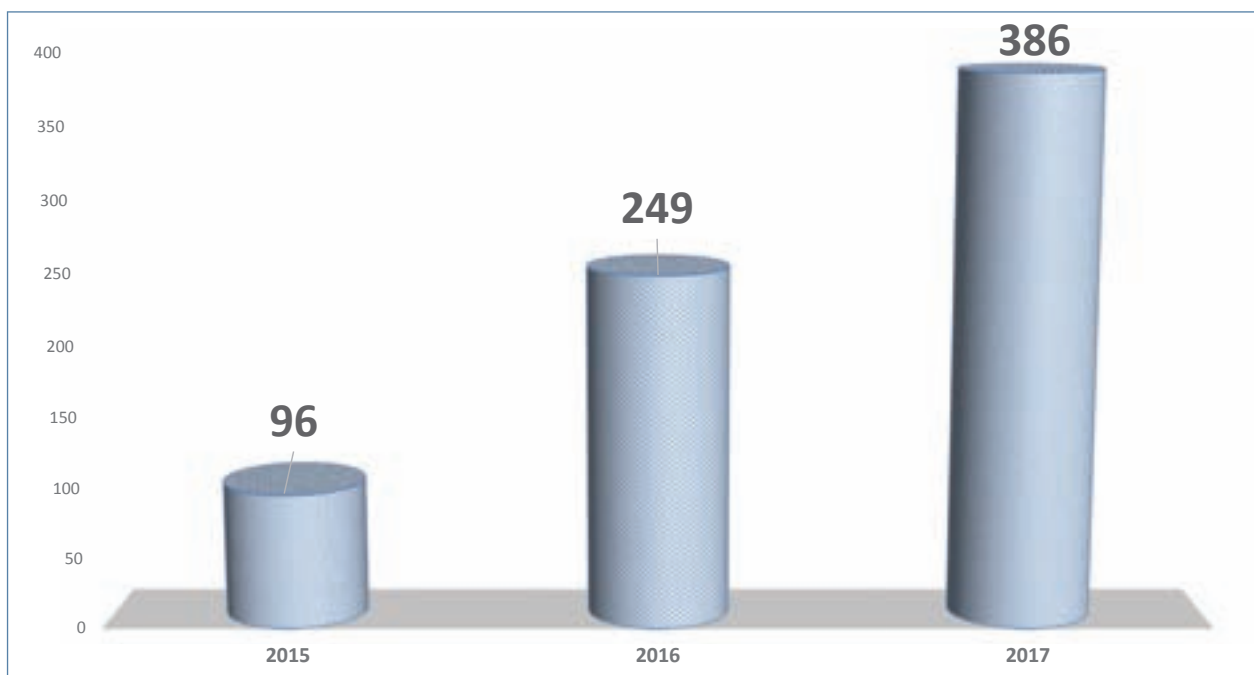
Ювенальні прокурори активно застосували представницькі повноваження з метою захисту інтересів держави при розпоряджанні та використанні земель освітніх закладів.

Так, у минулому році пред'явлено 159 позовів щодо земель площею більше ніж 70 тис. га. Суди задоволено 56 позовів щодо земель площею понад 27 тис. га. Вже реально повернуто та попереджено незаконне зайняття понад 5 тис. га земель освітніх закладів.

Так, рішенням Господарського суду Луганської області задоволено позов прокуратури в інтересах держави в особі Міністерства освіти і науки України до фермерського господарства і Біловодського професійного аграрного ліцею про визнання недійсним, як удаваного, договору про надання сільськогосподарських послуг та звільнено земельну ділянку площею 384,7 га вартістю 10,2 млн гривень.

Господарським судом Хмельницької області припинено провадження у справі за позовом прокуратури до Говорського професійного аграрного ліцею та суб'єкта господарювання про визнання недійсним договору підряду на обробіток землі, відповідно до якого останньому передано 137 га землі вартістю 4,7 млн грн. Суд урахував, що під час розгляду позову сторони розірвали зазначений договір і земельну ділянку було повернуто ліцею.

Дані щодо захисту інтересів дітей та держави заходами представницького характеру (млн грн)

Прокурори реагували на випадки позбавлення навчальних закладів земельних ділянок органами місцевого самоврядування у незаконний спосіб, з перевищенням своїх повноважень, зміною їх меж і цільового призначення.

Так, Вінницьким районним судом задоволено позов прокуратури в інтересах держави в особі Міністерства освіти і науки, Департаменту освіти і науки Вінницької обласної державної адміністрації до Якушинецької сільської ради про визнання протиправними та скасування рішень сільської ради щодо припинення права постійного користування земельною ділянкою площею 22 га вартістю 24 млн грн Якушинецького професійного училища соціальної реабілітації.

Так само за позовом Новоукраїнської місцевої прокуратури Кіровоградської області судом скасовано рішення Помічницької сільської ради, згідно з якими незаконно було позбавлено права постійного користування земельною ділянкою площею 195 га вартістю 6,5 млн грн Державний навчальний заклад «Професійно-технічне училище № 40 м. Новоукраїнка».

Ураховуючи, що неоформлення правовстановлюючих документів на земельні ділянки під навчальними закладами, прилеглі території, землі, передані для підсобного господарства або іншого користування, непроведення їх державної реєстрації створюють передумови для зловживань при розпоряджанні зазначеними землями, ризики для нормального функціонування відповідних закладів і можуть призвести до негативних наслідків і порушення як інтересів держави, так і прав дітей, ювенальними прокурорами ефективно застосовано представницькі повноваження щодо визнання неправомірною бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень.

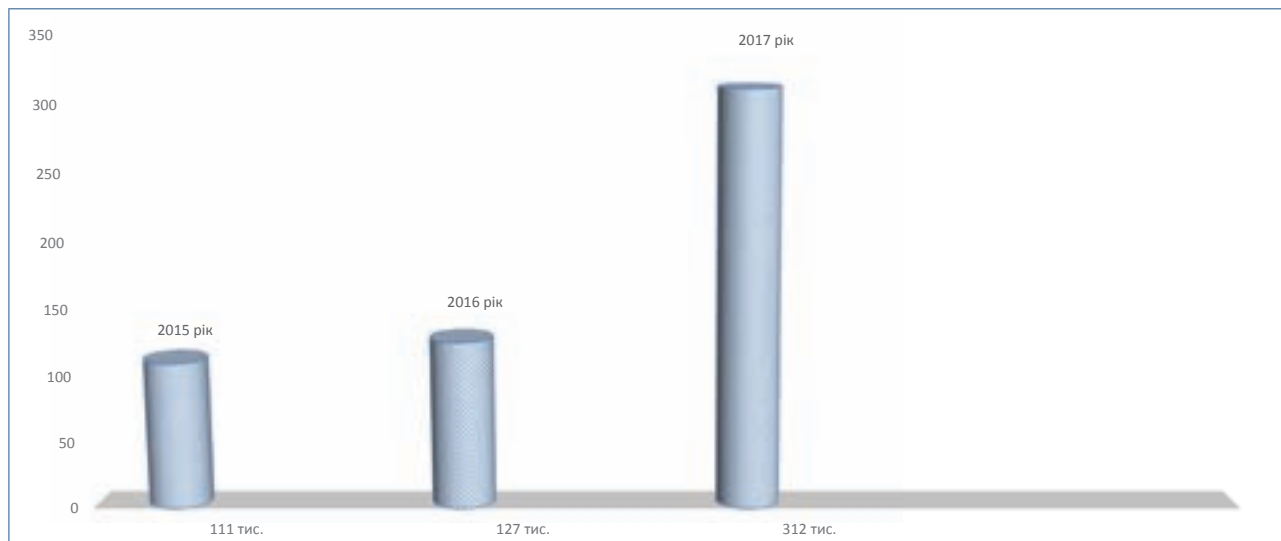
Так, Луганським окружним адміністративним судом задоволено позов прокуратури про визнання незаконною бездіяльності відділу освіти Станично-Луганської районної державної адміністрації та зобов'язання вчинити певні дії. Суд визнав доведеним прокурором факт бездіяльності зазначеного органу влади, оскільки жодного заходу щодо оформлення правовстановлюючих документів на земельні ділянки під будівлями Валуйської загальноосвітньої школи 1–3 ступенів ним не вжито.

Оскільки бездіяльність органів влади та місцевого самоврядування набула критичного характеру також на інших важливих напрямках сфери охорони дитинства, зокрема у питаннях забезпечення належних санітарно-епідеміологічних, протипожежних умов навчання та відпочинку дітей, наслідком чого стали масові отруєння, загибель і травмування, прокурорами окрім заходів кримінально-правового характеру активно застосовувались можливості представницького реагування. У минулому році пред'явлено 318 позовів про визнання такої бездіяльності протиправною, 186 з яких задоволено та зобов'язано відповідачів вжити відповідних заходів для належного функціонування освітніх об'єктів.

У зв'язку з порушенням законодавства при використанні бюджетних коштів, виділених на придбання устаткування, послуг із харчування дітей, вугілля, на будівництво, реконструкцію або ремонт дитячих установ, пред'явлено 75 позовів на суму понад 33 млн гривень.

Так, судом задоволено позов прокуратури Одеської області про визнання недійсним договору поставки продуктів харчування на суму 700 тис. грн між відділом освіти Іванівської районної державної адміністрації та приватним підприємцем,

Вартість (ціна) одного позову

оскільки його укладено без застосування процедури тендерної закупівлі, що не відповідає вимогам Закону України «Про публічні закупівлі».

За результатами розгляду восьми позовних заяв органів прокуратури Житомирської області судами визнано недійсними тендерні закупівлі за бюджетні кошти продуктів харчування на загальну суму понад 1 млн грн, оскільки в укладених договорах не було визначено предмет закупівлі, ціну за одиницю товару, а також кількість продуктів, які мали закупити. Вказані порушення призвели до неефективного та нераціонального використання бюджетних коштів.

Зазначених результатів роботи досягнуто, в тому числі, завдяки організаційно-методичним заходам відділу представництва інтересів дітей та держави в судах, захисту їх прав при виконанні судових рішень управління ювенальної юстиції Генеральної прокуратури України. Зокрема, у минулому році на пропозицію відділу на базі Національної академії прокуратури України пройшли навчання з підвищення кваліфікації ювенальні прокурори місцевих прокуратур. Опрацьовано та погоджено 98 проектів касаційних скарг та 34 висновки про відсутність підстав для ініціювання оскарження судових рішень. Регіональним прокуратурам направлено 6 листів орієнтовного характеру та листів-зауважень і 134 листи у конкретних справах. Безпосередньо працівниками відділу за-

безпечено участь у розгляді судами, зокрема касаційної інстанції та Верховним Судом України, 129 справ.

Водночас дискусійним залишається питання представництва прокурором у суді інтересів держави у випадках порушення прав конкретної дитини або невизначеного їх кола.

Як зазначалося вище, відповідно до ст. 131-1 Конституції України прокуратура здійснює представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

У статті 3 Основного Закону України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Визначивши людину найвищою соціальною цінністю в Конституції, Україна приєдналася до європейського та світового бачення цього питання, закріпила його загальнолюдське вирішення як обов'язкове для держави і для всіх інших учасників суспільних відносин.

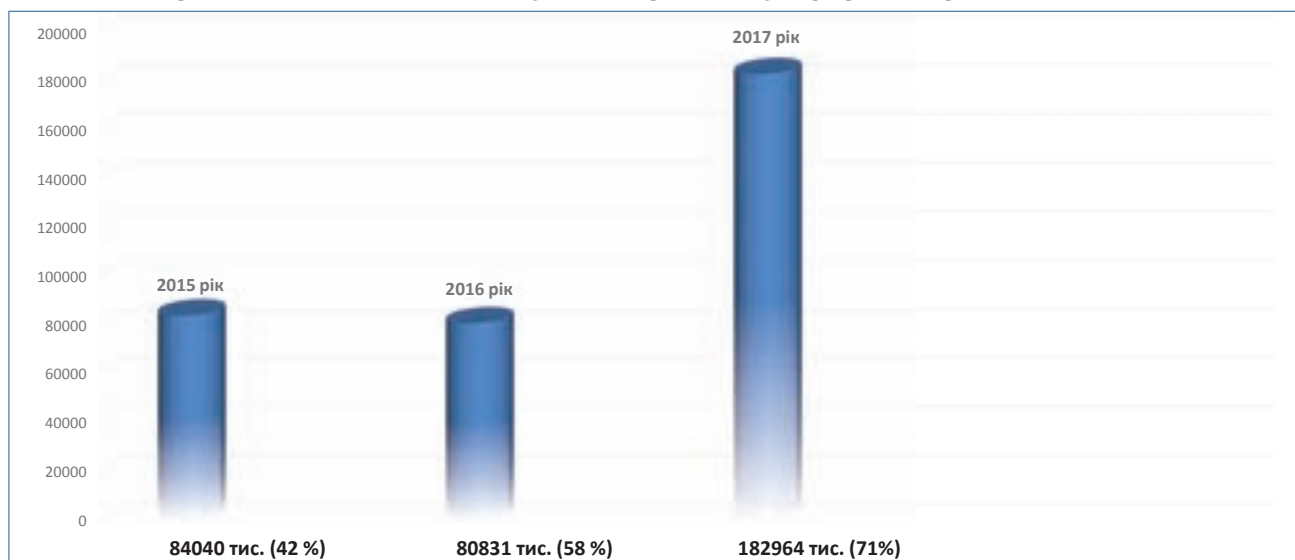
Отже, державний інтерес окрім іншого полягає у забезпеченні прав і свобод людини.

Згідно з Конвенцією про права дитини, яка ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 року, держави-учасниці повинні вжити усіх можливих заходів для забезпечення захисту прав дітей.

Із 30 листопада 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій безпеки дітей», метою якого визначено необхідність посилення державних гарантій безпеки дітей від зовнішніх і внутрішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності.

Відповідно до змін, унесених цим законодавчим актом в Закон України «Про охорону дитинства», охорона дитинства в Україні є стратегічним загальнонаціональним пріоритетом, що має важ-

Дані щодо реального виконання судових рішень у сфері охорони дитинства

ливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави.

Крім того, внесено зміни до Закону України «Про основи національної безпеки України», зокрема передбачено, що охорона дитинства є однією з важливих сфер національних інтересів України, від яких залежить сталий розвиток суспільства; збереження та зміцнення інституту сім'ї, створення умов для повноцінного життя і розвитку дитини, її безпеки, благополуччя, зростання в сімейно-му оточенні є пріоритетами національних інтересів.

Також визначено, що зростання небезпеки для життя та здоров'я цивільного населення, насамперед дітей, унаслідок військових дій чи збройних конфліктів; збільшення кількості дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які виховуються в інтернатних закладах, а також сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, на сучасному етапі є одними з основних загроз національним інтересам і національній безпеці України.

Згідно зі змінами, що були внесені в Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», забезпечення особливого піклування про дитину та реалізації її прав визначається як принцип внутрішньої політики.

Таким чином, держава взяла на себе зобов'язання забезпечити дитині право бути захищеною від дій, що завдають їй шкоди.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїй практиці зауважує, що при визначенні суспільних інтересів, завдяки безпосередньому знанню суспільства та його потреб, національні органи мають певну свободу розсуду, оскільки вони першими виявляють проблеми, які можуть виправдовувати вжиття заходів в інтересах суспільства, та знаходять засоби для їх застосування.

Вирішуючи питання про справедливу рівновагу між інтересами суспільства і конкретної особи, ЄСПЛ категорично стверджує, що «правильне застосування законодавства незаперечно становить „суспільний інтерес“».

З огляду на зазначені норми права та практику ЄСПЛ наявність порушень прав дітей або загроза їх спричинення завдають шкоди державним інтересам у сфері охорони дитинства та потребують ефективного захисту, зокрема у суді.

Вбачається, що у таких випадках поняття «державний інтерес» і «суспільний інтерес» є тотожними, а тому держава може і повинна бути інституціональною формою реалізації цього інтересу, в тому числі через представництво прокуратурою у суді.

Наприклад, на необхідність застосування прокурорами представницьких повноважень на захист інтересів держави вказує наявність незаконних рішень органів влади та місцевого самоврядування: 1) якими діти позбавлялись встановлених законодавством і гарантованих державою пільг; 2) про суттєве обмеження цих пільг; 3) якими передбачено додаткові вимоги для можливості отримання освітніх послуг; 4) такі, що можуть бути розцінені як дискримінація певних категорій неповнолітніх за будь-якою ознакою.

Так, Одеським окружним адміністративним судом задоволено позов про визнання незаконним і скасування рішення Подільської міської ради, яким передбачено, що до дошкільних навчальних

закладів зараховуються у першу чергу діти, батьки яких зареєстровані або офіційно працевлаштовані у місті Подільську, визнавши обґрунтованими доводи прокуратури щодо порушення цим рішенням принципу доступності освіти.

Крім того, при здійсненні повноважень щодо представництва інтересів держави в суді слід узяти до уваги, що з 15 грудня 2017 року набрав чинності Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Зазначені процесуальні кодекси викладено в новій редакції, відповідно до якої суттєво змінено завдання, засади, порядок судового процесу та повноваження судів.

Зокрема, завданням зазначених судочинств визначено справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення спорів з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави та передбачено застереження для учасників судового процесу щодо зобов'язання керуватися саме цим завданням, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями.

З огляду на зазначені вище положення законодавства вбачається, що захист порушених або таких, що перебувають під загрозою порушення, прав дітей становить як суспільний, так і державний інтерес, а тому може бути підставою для представництва прокурором у суді за умови належного їх обґрунтування із неухильним дотриманням вимог ст.ст. 23,24 Закону України «Про прокуратуру» та відповідних процесуальних кодексів.

Зважаючи на поширеність порушень інтересів держави у сфері охорони дитинства та враховуючи реалії сьогодення, численні зміни у законодавстві, реформування системи відповідних державних органів щодо структури і функціоналу, питання захисту їх у суді саме прокурорами є як ніколи актуальним та потребує посиленої уваги.

ПРОКУРОРИ ЗАХИЩАЮТЬ ПРАВА УВ'ЯЗНЕНИХ ДІТЕЙ

Альона Іванченко

заступник начальника управління –
начальник відділу виконання функцій прокуратури
щодо неповнолітніх, які потрапили у конфлікт із законом
управління ювенальної юстиції
Генеральної прокуратури України

Нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи неповнолітніх, – одне із пріоритетних повноважень ювенального прокурора.

Діти, які вступили в конфлікт із законом, потрапляють під опіку пенітенціарної системи. Йдеться про неповнолітніх, які перебувають у кімнатах для затриманих та доставлених чергових частин, ізоляторах тимчасового тримання, приймальниках-розподільниках для дітей Національної поліції України, слідчих ізоляторах, виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України, пунктах для іноземців, школах та училищах соціальної реабілітації Міністерства освіти України.

Необхідно зазначити, що гуманізація кримінального судочинства посприяла позитивній тенденції – вшестеро зменшилася кількість засуджених неповнолітніх у виховних колоніях.

У минулому році Управлінням ювенальної юстиції із залученням прокурорів Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Кіровоградської, Львівської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Харківської, Чернігівської областей та міста Києва проведено перевірки стану додержання вимог кримінально-виконавчого законодавства щодо забезпечення прав неповнолітніх у місцях несвободи.

Хоча кількість неповнолітніх, щодо яких застосовано примусові заходи у вигляді поміщення в установи попереднього ув'язнення, зменшилась, проте наявні численні порушення їхніх прав при затриманні, доставленні та утриманні.

Насамперед це стосується режиму, матеріально-побутового і медико-санітарного забезпечення, психолого-педагогічної допомоги тощо.

Ювенальні прокурори виявили факти, коли уповноваженими службовими особами територіальних підрозділів Національної поліції не додержуються вимоги кримінального процесуального законодавства при доставленні та затриманні неповнолітніх. Не проводяться невідкладні слідчі дії, вчасно не повідомляється орган, уповноважений на надання безоплатної правової допомоги.

В ізоляторах тимчасового тримання поміщаються неповнолітні, які безпідставно утримуються у відділах поліції, що порушує порядок та строки тримання, визначені у ст.ст. 3, 4 Закону України «Про попереднє ув'язнення».

Лише після вказівки прокурора з ізолятора тимчасового тримання ГУНП України в Херсонській області у зв'язку з непідтвердженням підозри звільнено підлітка, якого затримали відповідно до ст. 208 КПК України за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 289 КК України (незаконне заволодіння транспортним засобом).

Унаслідок перевірок, проведених прокурорами, суттєво покращено побутові умови засуджених у колоніях
(на фото – Ковельська виховна колонія)

РЕАГУВАННЯ ПРОКУРОРІВ НА ПОРУШЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

розпочато **26**
кримінальних
проваджень

внесено **800**
документів
реагування

притягнуто **285** осіб
до дисциплінарної
відповідальності

поновлено права **450**
неповнолітніх

При затриманні та триманні під вартою неповнолітніх, що підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, не віднесених до категорії тяжких чи особливо тяжких, порушуються вимоги ст. 492 КПК України.

Так, у Київській області слідчий суддя застосував до неповнолітньої запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, незважаючи на те, що вона підозрювалась у вчиненні злочину середньої тяжкості. За втручання прокурора права дитини було поновлено, ухвалу суду оскаржено в апеляційному порядку.

У минулому році за вказівками прокурорів з місць несповоди звільнено 4 підлітків, які незаконно там утримувались.

Під час перевірок виявлено, що в установах попереднього ув'язнення не створюються належні матеріально-побутові та безпечні для здоров'я умови для перебування неповнолітніх. Санітарних вимог не дотримуються, харчування дітей взагалі не відповідає встановленим нормам, до приготування їжі залучаються ув'язнені особи, які не пройшли медичного огляду.

Організація допомоги хворим у таких установах викликає занепокоєння. Медичні частини не проходять державну акредитацію. Кваліфікованих лікарів недостатньо, внаслідок цього діти не проходять щоденний медичний огляд.

Лише після втручання ювенального прокурора у Дніпровській установі виконання покарань № 4 провели медичне обстеження сімох підлітків. Виконано хірургічну операцію ди-

Майстерня у Ковельській виховній колонії

Лазня і санвузол після ремонту (Ковельська виховна колонія)

тині, захворювання якої майже три місяці ігнорувалося медиками цієї установи.

Також завдяки втручання ювенального прокурора приміщення Дніпровської установи виконання покарань № 4 приведено у відповідність із санітарними нормами, забезпечено побутові потреби 13 підлітків, які там утримуються. Їх обстежили та надали лікування. Дисциплінарне покарання понесли два службовці, винні у такому грубому порушенні прав ув'язнених дітей.

У Кропивницькій установі виконання покарань № 14 довгий час ігнорувалася рекомендація лікаря-кардіолога, надана двом малолітнім діткам. За вказівкою прокурора обстеження проведено, винні службовці установи притягнені до відповідальності.

Згідно із ст. 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення» має забезпечуватися роздільне тримання у місцях попереднього ув'язнення різних категорій взятих під варту та засуджених неповнолітніх. Проте ця норма грубо порушується: неповнолітні тримаються разом, нерідко навіть з дорослими обвинуваченими за вчинення тяжких злочинів.

В ізоляторах тимчасового тримання Львівської, Сумської, Одеської областей виявлені порушення прав осіб, взятих під варту, що передбачені в ст. 9 Закону України «Про попереднє ув'язнення». Право дітей на щоденну двогодинну прогулянку не забезпечується, що негативно впливає на їхній розвиток та стан здоров'я. Час прогулянок або збігається з часом харчування, або проводиться в темну пору доби.

Натомість через відсутність належного контролю адміністрації цих установ неповнолітні мають доступ до заборонених речей, зокрема тютюнових виробів.

В установах попереднього ув'язнення не забезпечується право на психолого-педагогічну допомогу взятих під варту підлітків.

Унаслідок цього дієві заходи для попередження випадків отримання неповнолітніми ув'язненими тілесних ушкоджень не вживаються.

Загалом упродовж 2016–2017 років зареєстровано 93 випадки отримання неповнолітніми у місцях несвободи тілесних ушкоджень.

Також виявлено, що ув'язненим та засудженим дітям не повною мірою забезпечується їх конституційне право на здобуття освіти.

Виховна колонія – це заклад, створений з метою покарання та виправлення поведінки неповнолітніх, засуджених за кримінальні злочини. Зараз у виховних колоніях перебуває понад 140 дітей.

Під час перевірок встановлено, що матеріально-побутове та медико-санітарне забезпечення вихованців колоній не відповідають чинному законодавству.

Медичні частини Ковельської (Волинська область) та Кременчуцької (Полтавська область) виховних колоній не мають достатньої кількості медикаментів. Профілактичні щеплення дітей в Ковельській виховній колонії не проводились понад п'ять років.

Роботи вихованців колонії

Навіть за наявності вакцини у Прилуцькій виховній колонії (Чернігівська область) з лютого 2016 року підліткам не робилися щеплення. В цій установі відсутні дані про флюорографічне обстеження декого із засуджених. Установа у супереччю вимогам законодавства про охорону здоров'я не провела акредитацію медичної частини (строк дії попереднього акредитаційного сертифіката закінчився 27 березня 2016 року).

Відсутність матеріального забезпечення навчальних класів Дубенської виховної колонії (Рівненська область) змушує засуджених купувати за власні кошти засоби для миття посуду та скла, соду, віники тощо.

Прокурорами виявлено, що адміністрації виховних колоній недбало ставляться до питання зайнятості засуджених, гарантування безпечних умов праці та її оплати.

На деревообробній ділянці Дубенської виховної колонії, у виробничих майстернях Ковельської

та Кременчуцької виховних колоній експлуатуються несправні верстати, не здійснюється періодична перевірка електроінструментів, складські приміщення не обладнані установками автоматичної пожежної сигналізації, а дерев'яні конструкції установи не оброблені вогнетривким розчином.

Адміністрацією Дубенської виховної колонії не забезпечується належний захист майнових та соціальних прав засуджених. Так, дитині, позбавленій батьківського піклування, не виплачено одноразову грошову допомогу після досягнення 18-річного віку, чим порушено вимоги ст. 25 Закону України «Про охорону дитинства». Кошти підліток отримав лише після вказівки прокурора. За позовом прокурора визнано право власності неповнолітнього на земельну частку (пай) та право користування житловим будинком, оскільки спадкове майно померлого батька не було оформлено.

Усього внаслідок реагування на порушення прав дітей у слідчих ізоляторах, виховних колоніях, інших спеціальних установах прокурори розпочали 26 кримінальних проваджень, внесли 800 документів реагування, за результатами розгляду яких до дисциплінарної відповідальності притягнуто 285 службових осіб органів Національної поліції, Державної пенітенціарної служби.

За результатами діяльності поновлено права понад 450 засуджених та ув'язнених неповнолітніх на особисту свободу та недоторканність, освіту, належні умови утримання, соціальний захист, охорону здоров'я, пробацію, реабілітацію тощо.

ЗАВДАННЯ ПРАВООХОРОНЦІВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ – ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА ПРИТЯГНЕННЯ КРИВДНИКІВ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Олег Синишин
прокурор Хмельницької області

Насильство у сім'ї, на жаль, є доволі поширеним явищем і належить до найбільш поширених форм порушення прав людини. Про це свідчать численні звернення та повідомлення, які продовжують надходити до правоохоронних органів.

Тому одним із основних та надзвичайно важливих напрямів роботи державних органів, до яких по допомогу звертаються постраждалі осо-

би, є ефективна реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямована на реальний захист прав та інтересів постраждалих.

Якщо спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству діють здебільшого превентивними методами, то завдання правоохоронців перешкоджати поширенню цього негативного явища через притягнення кривдників до встановленої законом відповідальності.

Згідно із статистичними даними упродовж минулого року до правоохоронців регіону надійшло більше 2,8 тис. повідомлень про випадки фізичного, психологічного та економічного насильства у сім'ях. За вчинення домашнього насильства до адміністративної відповідальності притягнуто понад 1,8 тис. правопорушників, які за свої вчинки відбували покарання у виді громадських робіт або адміністративного арешту.

Прикро констатувати, що непоодинокими є і випадки вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням насильства до жінок, дітей та батьків, а також інших членів сім'ї, яке часто призводить до трагічних наслідків.

Основне завдання прокурорів – домогтись справедливого покарання особам, які вчиняють насильство.

Так, завдяки принциповій позиції прокуратури Хмельницької області до довічного позбавлення волі засуджено чоловіка (на фото внизу), котрий у присутності свого малолітнього сина вбив тещу та вагітну дружину, а потім ще й залишив дитину у небезпеці.

Трагедія сталась у грудні 2016 року в селі Западинці Летичівського району на Хмельниччині.

Під час конфлікту, що виник між родичами, у зловмисника з'явився умисел позбавити життя свою дружину та її матір, яка на той час приїхала погостювати. Реалізуючи задумане, діючи з особливою жорстокістю, чоловік узяв сокиру, вбив нею тещу, а потім і дружину, яка була вагітною. Вимушеним свідком злочину став однорічний син зловмисника. Кривдник залишив хлопчика поруч з трупами, а сам, розуміючи наслідки скоєного, втік.

Вбивцю затримано працівниками поліції у місті Козятині Вінницької області.

Незгідний з рішенням суду першої інстанції, засуджений за пунктами 1, 2, 4 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 135 КК України до найвищої міри покарання, він оскаржив вирок в апеляційному порядку, однак сторона обвинувачення свою позицію відстояла, й Апеляційний суд Хмельницької області скаргу залишив без задоволення.

Відтак вирок суду, яким жорстокого вбивцю засуджено до довічного позбавлення волі, набрав законної сили.

Прояви агресії у сім'ї, побутові конфлікти, що виникають на ґрунті пияцтва та супроводжуються приниженням і жорстокістю, стають причиною невідворотних наслідків – втрати найрідніших людей.

Так, під час конфлікту чоловік у нетверезому стані жорстоко вбив свою матір.

Син та його 85-річна нянька проживали разом в селі Михайлівка Ярмолинецького району, однак останнім часом рідні постійно сварилися. Після святкування свого 50-ліття, яке тривало кілька днів поспіль, чоловік повернувся додому напідпитку близько 3-ї години ночі. Тоді між ним та старенькою зав'язалась чергова сварка, під час якої зловмисник сильно побив матір. Усвідомивши, що накоїв, чоловік побіг по допомогу до сусідки. Та викликала місцевого фельдшера, проте лікар уже нічим не змогла допомогти: від численних травм потерпіла померла на місці події. Медики викликали правоохоронців.

Чоловік не лише втратив рідну людину, а й поніс покарання відповідно до закону про кримінальну відповідальність. Вироком Хмельницького міськрайонного суду його засуджено за ч. 1 ст. 115 КК України до 8 років позбавлення волі.

У статусі підсудної перебуває і 49-річна мешканка Кам'янець-Подільського району, яка з особливою жорстокістю вбила свою матір.

Досудовим розслідуванням встановлено, що у січні минулого року вдома між рідними виникла суперечка, що переросла в бійку. Розлючена донька вхопила сокиру, що стояла поруч, і почала наносити потерпілій численні удари – спочатку по голові, а коли жертва почала захищатись, то по руках.

Усього зловмисниця завдала 33 удари. Зрозумівши, що досягла бажаного і позбавила свою матір

життя, вона вирішила ліквідувати сліди злочинних дій. Знаряддя злочину сховала у будинку, а тіло потерпілої помила, перевдягла в чистий одяг і поклала у ліжко для того, щоб викликані медики констатували природну смерть жінки.

Однак приховати вчинений злочин винуватиці не вдалося.

Обвинувальний акт у кримінальному провадженні за пунктом 4 ч. 2 ст. 115 КК України перебуває на розгляді у суді.

Особливо потерпають від насильства у сім'ї діти, батьки яких недбало ставляться до своїх обов'язків.

Будучи зобов'язаними піклуватися про здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток дитини, деякі громадяни натовість ухиляються від виховання та турботи про своїх дітей. Такі особи теж потрапляють у поле зору правоохоронних органів та несуть встановлену законом відповідальність.

Так, вироком суду за ст. 166 КК України винною у злісному невиконанні обов'язків по догляді за 3-річною дитиною визнано її 29-річну матір. Жінка не забезпечувала повноцінного харчування сина та не здійснювала належного догляду за ним. Кошти, які вона отримувала від держави на утримання та виховання дитини, витрачала на алкоголь. Через недогляд у малюка з'явилася низка захворювань.

Завдяки втручання та повідомленню сторонніх осіб хлопчика було відібрано у матері та у важкому стані доставлено в лікувальний заклад. Зараз піклування про нього та двох його старших братиків забезпечує держава. Горематір позбавлено батьківських прав.

Іншу мешканку Хмельниччини притягнуто до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 125, ч. 1 ст. 121 КК України за злочинні методи виховання власних дітей, яким було всього 1 та 3 роки.

Як з'ясувалось під час слідства, своїх синів жінка била за непослух та коли малюта починали плакати. Внаслідок ганебної поведінки матері дітям завдано численних тілесних ушкоджень різного ступеня важкості, а однорічний син потрапив на лікарняне ліжко у тяжкому стані (на фото).

Також до 7 років позбавлення волі за ч. 2 ст. 121 КК України засуджено молодика, який у стані алкогольного сп'яніння позбавив життя свого 3-місячного сина.

Доки мати перебувала в іншій кімнаті зі старшою дитиною, немовля почало плакати. Захмелілий батько намагався заспокоїти

хлопчика, та йому це не вдалося, і тоді він наніс три удари по голові дитини. Дитя відразу замовкло.

Намагаючись приховати наслідки насилля, кривдник поклав дитину у візочок і вийшов на прогулянку. Лише повернувшись додому, чоловік усвідомив, що дитина не подає ознак життя.

Покарання отримав і 39-річний мешканець села Чотирбоки Шепетівського району Хмельниччини, який вбив свого неповнолітнього сина.

Спочатку нетверезий чоловік, поводячись агресивно, вигнав з дому свою дружину. За матір заступився 17-річний син: він спробував заспокоїти батька та владнати конфлікт. Перебуваючи у будинку, зловмисник схопив господарський ніж і наніс ним неповнолітньому проникаюче поранення грудної клітки. Від отриманого удару хлопець помер.

Прокурорами в суді повністю доведено винуватість вказаної особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України.

Вироком Шепетівського міськрайонного суду засудженому призначено покарання у виді 13 років позбавлення волі.

Домашнє насилля потребує посиленої уваги з боку спеціально уповноважених органів. Таке втручання у справі сім'ї повинне бути своєчасним, комплексним та ефективним. Правоохоронці Хмельниччини і надалі безкомпромісно використовуватимуть надані законом повноваження у сфері запобігання та протидії цьому негативному явищу.

НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЇХ СТАНОВЛЕННЯ НА ЗЛОЧИННИЙ ШЛЯХ

**Практика органів прокуратури Вінницької області із захисту дітей,
які вступили в конфлікт із законом**

Вікторія Гунько

начальник відділу ювенальної юстиції
Прокуратури Вінницької області,
старший радник юстиції

Проблема насильства над дітьми є доволі гострою та актуальною для світу загалом і нашої держави зокрема.

Насильство небезпечне насамперед тому, що від нього страждають діти: не лише потерпають від утисків, а й спостерігають за насильством як моделлю поведінки у своїй сім'ї, шкільному середовищі тощо. В майбутньому вони переносять цей негативний досвід у власне життя.

Діти, які зазнали приниження та наруги, фізичного, сексуального, психологічного, соціального чи економічного насильства, як правило, стають носіями агресії, сповідують культ сили.

Виховання насиллям у сім'ї породжує сприйняття дітьми насильства як звичної частини життя.

«Безсумнівно, насильство породжує насильство»
(Крістіан Пфайффер, німецький кримінолог)

Міжнародні стандарти щодо протидії насильства над дітьми закріплюються в широкому переліку міжнародно-правових договорів, які визнані та ратифіковані Україною. Поступово ці міжнародні стандарти впроваджуються і в національне законодавство та юридичну практику.

На сьогодні основу національного законодавства з попередження насильства над дітьми становлять Конституція України, закони України «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про освіту», Кримінальний, Цивільний та Сімейний кодекси України, Кодекс України про адміністративні правопорушення тощо.

Захист прав та якнайкраще забезпечення інтересів дитини є базовим принципом, на якому має ґрунтуватися діяльність відповідних органів державної влади, державних і недержавних установ та інституцій.

Особливого захисту потребують діти, які зазнали насильства. Відчувши на собі такий досвід, постраждалий пізніше, як правило, стає дитиною-кривдником, тобто дитиною, яка сама завдає комусь насилля.

Проте діти, які вступили в конфлікт із законом, мають шанс на виправлення. Реалізація принципів правосуддя, дружнього до дітей, до, під час і після судового розгляду кримінальних проваджень і є запорукою захисту прав дитини-кривдника.

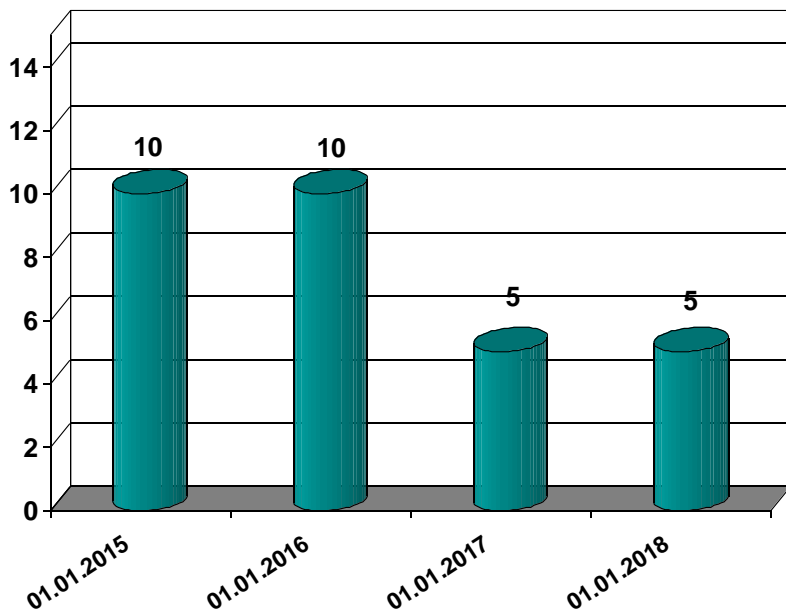
Прокурор як учасник кримінального провадження з боку обвинувачення відіграє в цій системі одну з провідних ролей.

На сьогодні захист прокурором дітей, які вступили в конфлікт із законом, відбувається в межах кримінального провадження: з часу встановлення факту вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім, затримання неповнолітнього, впродовж усього досудового слідства, судового розгляду кримінального провадження та на стадії виконання покарання.

Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК України) містить як загальні норми, які застосовуються у всіх без винятку кримінальних провадженнях, у тому числі щодо неповнолітніх, так і суто спеціальні норми, які регламентують особливості кримінального провадження стосовно неповнолітніх.

Спеціальні норми зосереджено в окремій главі 38 КПК України, яка складається з двох параграфів – загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх та застосування

Кількість неповнолітніх, затриманих на підставі ст. 208 КПК України

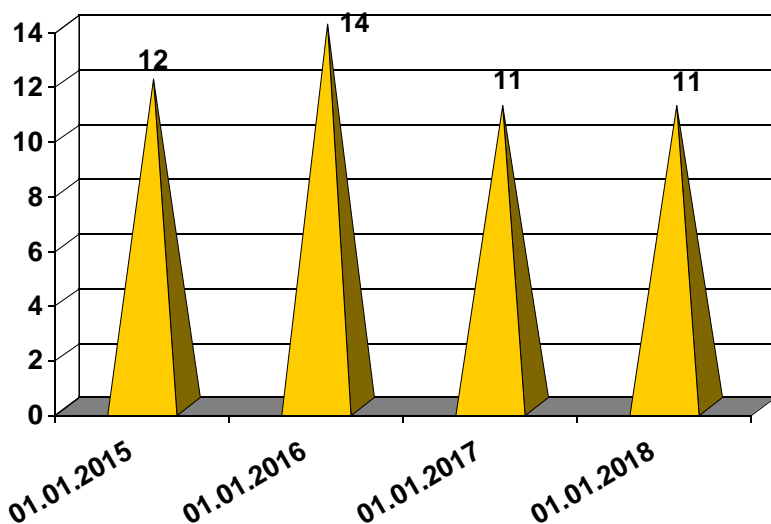

примусових заходів до осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Також низка спеціальних норм щодо неповнолітніх міститься і в інших розділах Кодексу.

Неповнолітні з огляду на вік фактично обмежені у своїй правосуб'єктності. Компенсація цих обмежень має здійснюватись завдяки запровадженню державою у кримінальному провадженні додаткових гарантій і механізмів захисту прав і законних інтересів дітей.

У минулому році, як і в попередні роки, ювенальними прокурорами Вінницької області вжито додаткові заходи для особливого захисту дітей.

Кількість неповнолітніх, до яких застосовувався запобіжний захід у вигляді тримання під вартою

Передусім запобігає негативному впливу процесу кримінального провадження на неповнолітніх більш виважений підхід у здійсненні їх затримання та обрання запобіжних заходів.

У КПК України передбачено, що затримання та застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою можливе лише у виняткових випадках за наявності передбачених законом підстав і в передбаченому законом порядку.

Кількість неповнолітніх, затриманих згідно зі ст. 208 КПК України, впродовж останніх чотирьох років свідчить про зміну підходів у застосуванні до дітей заходів процесуального примусу. Якщо у 2014 році затримано 10 підлітків, стільки само у 2015-му, то у 2016 та 2017 роках – лише по 5.

Протягом останніх двох років найсуворіший запобіжний захід застосовувався лише до 11 підлітків щороку.

Зрозуміло, що застосування щодо неповнолітніх запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою повинно бути крайнім заходом, використовуваним на короткий час і винятково у складних випадках.

Насамперед до неповнолітніх застосовуються альтернативні триманню під вартою запобіжні заходи: особисте зобов'язання, домашній арешт та передача під нагляд батьків.

Важливу роль в убезпеченні дітей від надмірного впливу на них процесу кримінального провадження відіграє запроваджений інститут угод.

Порівняно з 2016 роком кількість кримінальних проваджень, направлених до суду з угодами, збільшилась в області на 118%.

Аналізуючи роботу органів досудового розслідування у минулому році, з 234 направлених до суду

обвинувальних актів: 21 – з угодами про примирення та 3 – про визнання винуватості, 6 клопотань про звільнення дітей від кримінальної відповідальності, а також 27 клопотань про застосування до неповнолітніх заходів виховного характеру.

Зрозуміло, що потрібно реагувати на правопорушення не тільки відповідно до його тяжкості, а й з урахуванням обставин вчинення, віку дитини та її потреб, середовища проживання, навчання, ступеня провини за скоєне тощо.

Покарання для дітей має бути адекватним скоєному та не створювати ілюзію безкарності. Водночас воно повинно надавати підлітку шанс на виправлення та сприяти подальшій успішній інтеграції в суспільство.

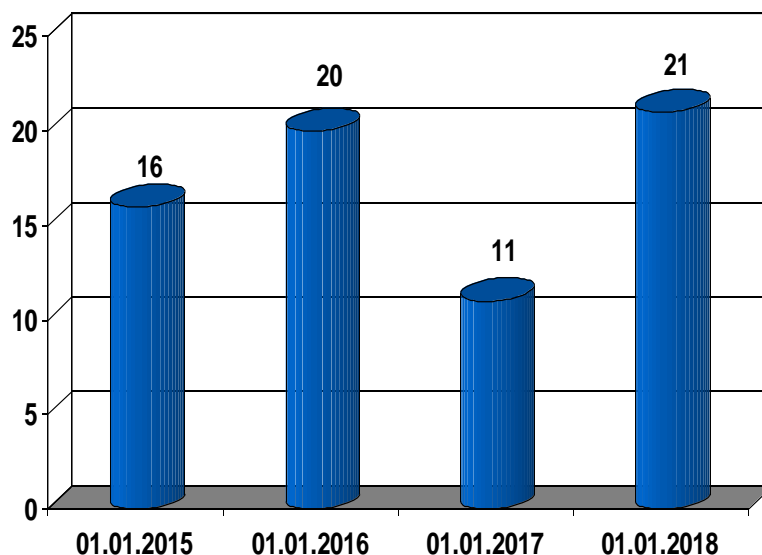
У 2017 році із 229 неповнолітніх, вироків щодо яких вступили в законну силу, лише 21 (9%) засуджено до реального позбавлення волі на певний строк.

Унаслідок зменшення кримінальної репресії щодо неповнолітніх значно зменшилася у минулому році й кількість дітей, які утримуються в умовах несвободи.

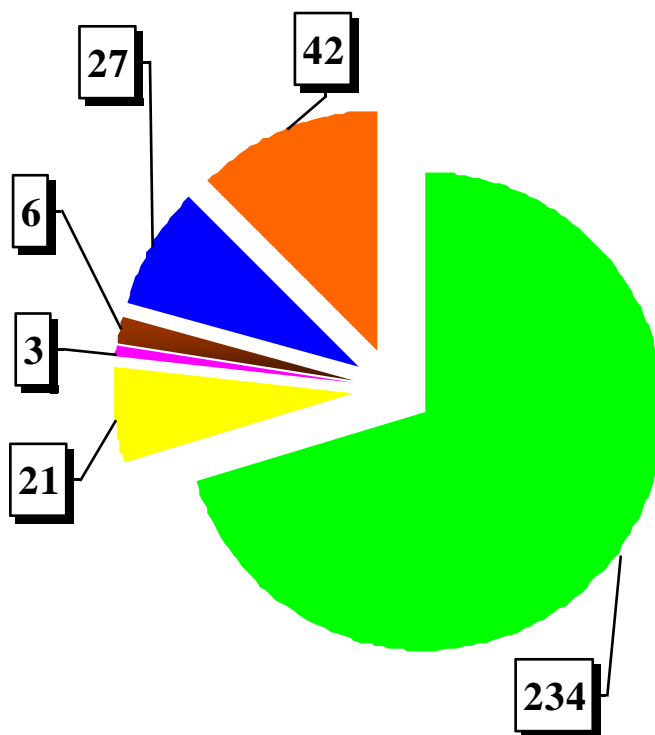
Якщо на початок минулого року у слідчому ізоляторі Вінницької установи виконання покарань управління Державного департаменту України з питань виконання покарань у Вінницькій області (№ 1) утримувалося 8 дітей, то станом на 1 січня цього року – лише один підліток.

Безумовно, законодавче закріплення цих і деяких інших особливостей кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, застосування указаних норм на практиці – це крок вперед до забезпечення прав і додаткових гарантій дітей, які вступили в конфлікт із законом.

Кількість кримінальних проваджень, направлених з угодами

Результати досудового розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх у 2017 році

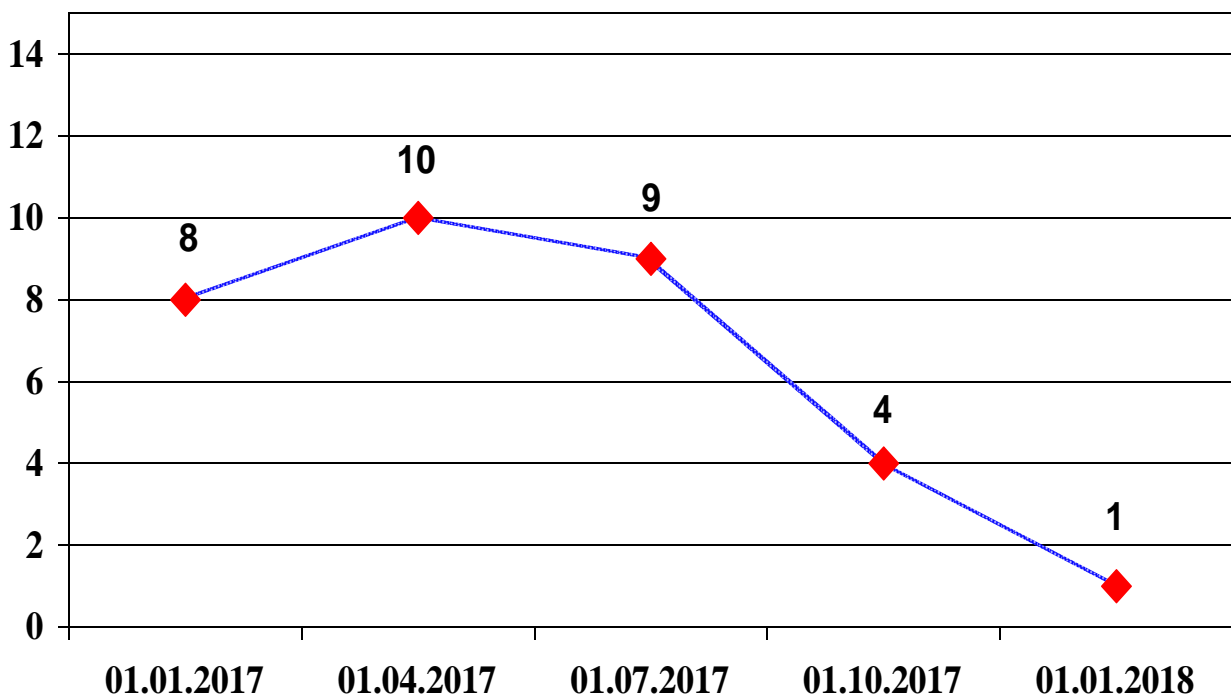

- Кількість закінчених кримінальних проваджень з обвинувальними даними
- з угодами про примирення
- з угодами про визнання винуватості
- клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності
- клопотань про застосування примусових заходів виховного характеру
- закрито проваджень

Результати судового розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх у 2017 році

Кількість неповнолітніх, які перебували в СІЗО Вінницької установи виконання покарань управління Державного департаменту України з питань виконання покарань у Вінницькій області (№1)

НАСИЛЬСТВО У СІМ'Ї: ПРОКУРАТУРА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ВИМАГАЄ ДЛЯ ЗЛОЧИНЦІВ СУВОРОГО ПОКАРАННЯ

Насильство у сім'ї: на міжособистісному рівні, у стосунках батьків і дітей, чоловіка та дружини – одна з найбільш поширених форм порушення прав людини, а отже, потребує пильної уваги з боку держави та правоохоронних органів.

Не залишається осторонь цієї проблеми і прокуратура Дніпропетровщини, пріоритетним напрямом діяльності якої є не лише захист прав людини від будь-яких форм фізичного, психологічного, сексуального насильств, а й відстоювання належного покарання для тих, хто ці права порушив.

Від любові до ненависті

Вбивство 60-річним мешканцем міста Павлограда своєї дружини, як і вибух газу, який той вчинив у їх спільній квартирі, набули широкого резонансу в Дніпропетровській області. На зміну любові, яка почалася 35 років тому, прийшло неконтрольоване почуття ревності.

Подія сталася у вересні 2016 року на сходовому майданчику в одній із багатоповерхівок Павлограда. Близько опівночі в результаті чергової сварки через те, що дружина пішла до іншого, чоловік з особливою жорстокістю наніс їй 128 ударів по тілу заготовленим кухонним ножом. Після цього дістав із жіночої сумочки грошові кошти у розмірі майже 40 тис. грн та ключі від квартири.

Далі зловмисник вирішив знищити їх спільну з потерпілою квартиру, ввімкнувши на кухні газ. Унаслідок вибуху та пожежі пошкоджено п'ятиповерховий панельний житловий будинок, а об'єднанню його співвласників спричинено матеріальні збитки на суму близько 2 млн гривень.

Зі слів обвинуваченого на судовому засіданні, дружину він любив і навіть не міг подумати, що їхні стосунки закінчаться таким жахом, сам момент вбивства він не пам'ятає.

Вироком Павлоградського міськрайонного суду чоловіка визнано винним у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 115, ч. 4 ст. 187, ч. 2 ст. 194 КК України, та призначено покарання у виді 15 років позбавлення волі з конфіскацією всього належного йому майна.

Прокуратура не погодилась з таким рішенням суду, вимагаючи для вбивці більш суворого покарання у виді довічного ув'язнення, проте Апеляційний суд Дніпропетровської області залишив вирок суду першої інстанції без змін.

Свою позицію прокуратура області відстоюватиме надалі: наприкінці січня 2018 року уже подано

касаційну скаргу на ухвалу Апеляційного суду Дніпропетровської області.

Вбивство доньки батьком

Сімейна сварка на побутовому ґрунті, яка сталася у липні 2016 року в місті Кривому Розі, теж призвела до трагічних наслідків, однак цього разу жертвою насилля стала невинна дитина.

37-річний чоловік у стані алкогольного сп'яніння почав бити дружину по обличчю. У цей час їх 8-річна донька, намагаючись захистити матір, прохала батька зупинитися. Обурений такою поведінкою дитини, зловмисник вдарив її в обличчя. Відчуваючи загострення почуття особистої неприязні внаслідок агресії, викликаной алкоголем, чоловік позбавив дитину життя. Зі значною силою він наніс доньці не менше 14 ударів ногами по голові та тілу, після чого, здавлюючи шию, декілька разів кидав дівчинку на підлогу. Від одержаних травм дитина померла на місці.

Вирок суду першої інстанції, яким чоловіка визнано винним у вбивстві малолітньої дитини (за ч. 2 ст. 115 КК України) та призначено покарання у виді довічного позбавлення волі, на думку обвинуваченого, є занадто суворим, у зв'язку з чим він подав апеляційну скаргу.

Сподівання вбивці не справдилися – прокуратура області відстояла для нього найсуворіше покарання в Апеляційному суді Дніпропетровської області.

Вітчим-гвалтівник

Інший випадок сімейного насилля – і знову місто Кривий Ріг, жертвами також стають діти. Обвинувачений за свої злочини так само просить більш м'якого покарання.

Встановлено, що 40-річний громадянин, діючи всупереч загальнолюдським нормам моралі, протягом п'яти років вчиняв розпусні дії та гвалтував двох малолітніх доньок своєї співмешканки, які перебували під його повним психологічним впливом.

За період їх сумісного проживання чоловік систематично застосовував як до цивільної дружини, так і до дітей фізичне та психологічне насильство, що проявлялося у побитті взутими ногами та ремнем по життєво важливим частинам тіла, а також погрозах вбивством з допомогою ножа, сокири та бензопили. Таким чином, зловмисник створив у

сім'ї атмосферу агресії та насильства, чим викликав постійний панічний страх у дітей.

Зазвичай під дією алкоголю вітчим не лише бив дівчаток, а й примушував вступати з ним у статеві зносини природним та неприродним способами. Іноді це відбувалося у присутності матері, яка, будучи теж наляканою поведінкою чоловіка, не могла чинити йому опір та захистити дітей.

На той час, коли розпочалося насилля з боку вітчима, сестрам було по 12 та 14 років. У віці 17 років унаслідок зґвалтування одна з дівчат завагітніла від вітчима (на дев'ятому тижні вагітність була перервана оперативним шляхом). Не знаходячи підтримки навіть у рідної матері, дівчата часто тікали

з дому, ночували в полі, посадках і про насильство у сім'ї розповіли лише працівникам навчальних закладів та правоохоронних органів.

Свою вину чоловік не визнав та подав апеляційну скаргу на вирок Дзержинського районного суду міста Кривого Рогу, яким за вчинення злочинів, передбачених ч. 3 ст. 153 та ч.ч. 3, 4 ст. 152 КК України, йому призначено покарання у виді 13 років позбавлення волі.

Апеляційний суд Дніпропетровської області підтримав позицію прокуратури області та залишив вирок суду першої інстанції без змін.

*Інформацію підготовлено прес-службою
Прокуратури Дніпропетровської області*

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ПРОБЛЕМА СІМ'Ї ЧИ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ?

Досвід прокуратури Харківської області

Питання безпеки жінки та дитини в сім'ї в країнах Європи, США та Канаді набули актуальності ще з 70-х років минулого сторіччя. Насамперед це пов'язано з активізацією руху за жіночі права та гендерну рівність.

Україна почала процес формування системи запобігання домашньому насильству тільки після здобуття незалежності. Протягом 25 років ця проблема перебувала виключно у площині діяльності громадських організацій та позиції суспільства. З 2001 року на національному рівні підтримується акція «16 днів проти насилля», започаткована Першим всесвітнім інститутом жіночого лідерства. За останнє десятиліття у Харківській області запрацювало принаймні п'ять громадських організацій, консультативних центрів та «гарячих» ліній, які за підтримки міжнародних фондів та українських благодійних структур надають жертвам психологічну, юридичну, медичну допомогу тощо.

У 2016 році у Харкові розпочав роботу Центр надання допомоги жінкам, що постраждали від насильства в сім'ї. За неповні два роки діяльності його послугами скористалися понад 250 жінок.

У той час, коли демократичні країни активно розбудовували систему превентивних механізмів із запобігання домашньому насильству та створювали законодавчу базу для боротьби з такими проявами, в Україні це питання залишалося «сірою зоною» для правоохоронців. Навіть терміна «сімейне насильство» у кримінальному законодавстві держави довгий час не існувало.

Як свідчать дослідження, проведені психологами Харківського національного університету внутрішніх справ, 80% чоловіків-харків'ян віком до 30 років та 19% жінок цієї ж вікової категорії вважають можливим фізичне насилля в сім'ї.

Лише у грудні 2017 року законодавець залучив правоохоронців до проблеми боротьби з насильством у сім'ї. Верховна Рада України прийняла закони «Про запобігання та протидію домашньому насильству» і «Про внесення змін до Кримінального та Кри-

мінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Вперше в нашій країні не тільки з'явилося визначення домашнього насильства – законодавець також чітко окреслив його види, значення терміна «економічне насильство». Останнє взагалі є революційним поняттям для українського законодавства.

До моменту набрання чинності внесеними до кодексів змінами (11 січня 2019 року) будь-які види сімейного насильства розглядаються правоохоронцями в загальнокримінальному порядку і кваліфікуються здебільшого як «умисне легке тілесне ушкодження» (ст. 125 КК України), «умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження» (ст. 122 ККУК України) та ін. Тобто до моменту настання реальних негативних наслідків, наприклад, у вигляді шкоди здоров'ю.

Лише протягом грудня 2017 року – січня 2018 року в Харківській області винесено близько десятка обвинувальних вироків за фактами сімейного насильства.

Найчастіше йдеться про обвинувачення за ч. 1 ст. 125 КК України (спричинення легких тілесних ушко-

джень). Фабули цих проваджень доволі моторошні: чоловік під час сварки з дружиною розбив об неї шматок шиферу; обвинувачений після сварки з дружиною вимістив зло на її малолітньому синові – збив дитину з ніг та вдарив уже лежачого хлопчика по голові. В усіх випадках покарання для сімейних тиранів становило 850 грн штрафу.

Навіть розлучення та спроба обмежити вплив кривдника на власне життя не завжди дають результат. Принаймні чотири вироки, винесені у грудні 2017 року, стосувалися конфліктів у колишніх подружжях.

Наприклад, у Московському районі міста Харкова жінка випадково зустрілася з колишнім чоловіком у школі. Чоловік накинувся на неї з кулаками, кілька разів ударив у обличчя. Жінка не втрималася на ногах. Тоді нападник схопив її за ногу та ще кілька метрів протягнув по підлозі. Безпосередніми свідками події були учні навчального закладу – саме вони покликали на допомогу дорослих, які зупинили зловмисника. За рішенням суду чоловік має сплатити 850 грн штрафу.

Подружжя із міста Куп'янська перебувало у стадії судових тяжб щодо розподілу майна після розлучення. Проїжджаючи на машині по мосту, чоловік, побачивши колишню дружину, яка йшла у своїх справах і говорила по телефону, зупинив автомобіль, вийшов і влаштував скандал. Словесний конфлікт переріс у фізичне протистояння. Жінка отримала удари у скроню, груди, ребра. Як і в попередніх випадках, кривднику призначене покарання у виді штрафу.

850 грн штрафу як покарання зловмисникам жодним чином не захищає жертв від рецидивів і не сприяє вправленню сімейних тиранів, які найчастіше не визнають свою вину і в судах аргументують власну поведінку провокацією з боку потерпілих. На жаль, не зупинене вчасно, безкарне сімейне насильство призводить до тяжких наслідків.

У грудні 2017 року набрав чинності вирок Фрунзенського районного суду м. Харкова, яким засуджено до 12 років позбавлення волі 41-річного чоловіка за вбивство колишньої співмешкankи та незаконне поводження зі зброєю (ч. 1 ст. 263, ч. 1 ст. 115 КК України).

Пара розлучилася влітку 2016 року. Майже місяць чоловік умовляв «кохану» поновити стосунки та знову жити разом, однак вона не погоджувалася. 15 вересня він приїхав до жінки на роботу, прихопивши обріз мисливської рушниці. Між парою сталася сварка. Засуджений вистрелив з обріза в потерпілу. Лікарі не змогли врятувати її життя.

Із показань свідків відомо, що жінка покинула свого обранця через постійні ревності, жорсткий контроль власного життя, обмеження в коштах. Після того, як вона втекла від співмешканця, не повідомивши нового місця проживання, чоловік звернувся до поліції із неправдивою заявою про крадіжку в нього 25 тис. грн утікачкою.

Подібні випадки непоодинокі.

Жертвами чоловіків, які доводять свою правоту кулаками, стають не тільки дружини, а й бабусі, матері, діти. Втрутившись у ситуацію вже після трагічних наслідків,

правоохоронці здебільшого з'ясовують, що конфлікт має тривалу історію.

У січні цього року Ленінський районний суд м. Харкова визнав винним 45-річного мешканця міста Богодухова в умисному вбивстві своєї мами (ч. 1 ст. 115 КК України). Суд призначив зловмиснику покарання у виді 7 років позбавлення волі.

Прокуратура довела у суді, що ще до від'їзду за кордон на заробітки засуджений часто конфліктував зі своєю 79-річною мамою на побутовому ґрунті. Після повернення восени 2017 року суперечок стало ще більше.

Черговий конфлікт між родичами завершився трагічно. Під час сварки розлючений син вдарив матір кулаком в обличчя. Старенька впала. Нелюд схопив її за волосся та кілька разів ударив головою об підлогу. Та цього йому здалося замало і він добив лежачу на підлозі жінку ногами.

Коли чоловік заспокоївся і зрозумів, що накоїв, викликав невідкладну медичну допомогу та поліцію. Лікарі констатували смерть внаслідок черепно-мозкової травми: старенька померла на місці. Чому і навіщо він відлупцював до смерті рідну матір, засуджений пояснити так і не зміг.

Нині перед судом постане ще один син, іншої матері, яка стала жертвою не тільки свого нащадка, а й стереотипу, що родинні сварки є нормальною частиною життя.

Харківська місцева прокуратура № 1 направила до Ленінського районного суду м. Харкова обвинувальний акт щодо 49-річного харків'янина, якого підозрюють в умисному нанесенні тяжких тілесних ушкоджень 87-річній матері, що спричинило смерть (ч. 2 ст. 121 КК України).

У 2013 році чоловіка, який знущався над матір'ю, вже судили за нанесення тяжких тілесних ушкоджень. Однак тоді жінка вибачила синові та відмовилася від обвинувачення, сподіваючись, що той отямиться. По суті вона врятувала його від тюрми. Але такого материного вчинку зловмисник не оцінив і, як стверджує його сестра, продовжував жорстоко поводитися з батьками, з якими мешкав разом.

Наприкінці минулого року чоловік, будучи напідпитку, вкотре вимагав у матері гроші на спиртне. Не отримавши їх, почав бити стареньку ногами, волочити її по квартирі за руку. Після такого знущання жінка не змогла звестися з ліжка. Навіть більше, син не давав хворій ні їжі, ні води, та й батькові заборонив годувати її. Крім того, він не дозволяв телефонувати та розповідати про те, що трапилося.

Донька, яка прийшла навідати батьків, застала матір у дуже тяжкому стані. У лікарні старенькій діагностували перелом шийки стегна. За два дні жінка померла. Причиною смерті стали травми грудної клітки та правого плеча, а також легенево-серцева недостатність.

На початку поточного року зловмисника затримали та повідомили йому про підозру.

Безумовно, найтяжчими із точки зору і закону, і моралі є категорія злочинів, потерпілими від яких є діти. Дорослі можуть боротися проти насилля та звернутися по допомогу до фахівців, натомість неповнолітні, які залежать від батьків у економічному, психологічному, правовому плані, фактично не мають дієвих механізмів протидії насильству.

Зараз на стадії судових дебатів перебуває кримінальне провадження щодо батька, який до смерті забив 6-річну доньку співмешканки, в якій був вроджений порок серця. 27-річний харків'янин обвинувачується за пунктом 2 ч. 2 ст. 115 КК України (умисне вбивство малолітньої дитини).

Вранці 16 лютого 2017 року в Новобаварському районі Харкова батьки викликали швидку допомогу для дитини, яка постраждала внаслідок нещасного випадку. Як пояснило подружжя, дівчинка була сама в кімнаті, вона випадково потягнула на себе телевізор – важка техніка упала на неї.

Медики констатували смерть і викликали на місце події правоохоронців. Згідно з висновками експертів причиною смерті дитини стали нанесені тяжкі тілесні ушкодження. Дослідження вказували на факт злочину: дитину побили, від нанесених ударів у дівчинки лопнула печінка. Дівчинка мучилася болями майже добу, однак лікарів до неї викликали лише після смерті. Побиття пасербиці чоловік пояснив тим, що «дитина погано поводитися».

У минулому році найбільш резонансним прикладом домашнього насилля у Харківській області став випадок у Новобаварському районі міста Харкова. Цьогоріч, у лютому, розпочався судовий розгляд кримінального провадження стосовно батька та матері 3-річного хлопчика, який помер від голоду та катувань у вересні 2017 року.

Досудовим розслідуванням встановлено, що раніше судимий за крадіжку батько малюка систематично бив дитину. Відбувалося це у присутності матері, однак вона навіть не намагалася зупинити знущання.

Після чергового побиття у серпні 2017 року у дитини була зламана нога. Через кілька днів батько зламав сину ще й ребра. Хлопчик перестав ходити. Та замість того, щоб відвезти малюка у лікарню, батько продовжував катувати дитину. Внаслідок цього у хлопчика сталася тяжка черепно-мозкова травма. Впродовж цього часу дитина страждала від фізичного болю та нічого не їла. Потім хлопчик упав у кому.

Швидку медичну допомогу викликала знайома матері, яка прийшла у гості. 26 вересня 2017 року малюка у стані дуже тяж-

кого фізичного виснаження та з тілесними ушкодженнями доставили до лікарні. Вранці наступного дня, не приходячи до тями, хлопчик помер. Відповідно до висновків експертів **смерть дитини настала внаслідок голоду і постійного фізичного та психологічного насильства, що мало характер особливого мучення і тривало більше року.**

26-річній матері інкримінується злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною, що спричинило тяжкі наслідки та нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть (ст. 166, ч. 2 ст. 121 КК України).

31-річний батько обвинувачується у катуванні, умисному нанесенні тілесних ушкоджень та умисному нанесенні тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть (ч. 1 ст. 127, ч. 1 ст. 122, ч. 2 ст. 121 КК України).

Жахливі, кричущі випадки сімейного насильства, які починаються з побиття, а завершуються катуваннями та, врешті-решт, смертю жертв, повинні мати окремі статті у Кримінальному кодексі України. Саме це передбачено зазначеними вище змінами в законодавстві.

Також відповідно до цих змін будь-який злочин, вчинений стосовно подружжя або іншої особи, з яким винний перебуває або перебував у сімейних чи близьких стосунках, буде вважатися обтяжуючою обставиною.

Крім того, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» створює принципово новий розлогий алгоритм для превентивної діяльності у сфері запобігання сімейному насильству. Таким чином, законодавець створив нову для побудови міцного заслону проявам домашнього насильства. Тепер справа лише за правоохоронцями, місцевою владою та іншими органами, на яких покладено функції виконання закону.

Інформацію підготовлено
прес-службою Прокуратури
Харківської області

СМЕРТЬ ЧЕМПІОНКИ, ЖІНОЧИЙ САМОСУД ТА СІРЧАНА КИСЛОТА ЯК ОСТАННІЙ АРГУМЕНТ

На Сумщині прокуратура безкомпромісно реагує на факти насильства в сім'ях

«Усі щасливі сім'ї схожі одна на одну, кожна нещаслива сім'я – нещаслива по-своєму», – в далекому 1876 році стверджував письменник і мислитель Лев Толстой, у якого були непрості стосунки з дружиною. З того часу багато змінилось, проте цей мудрий вислів досі актуальний. Як свідчить статистика, від домашнього насилля потерпають і діти, і жінки, і навіть чоловіки. Нерідко трапляються випадки зневажливого ставлення до батьків, бабусь та дідусів. Домашні тирані зустрічаються в сім'ях із різним достатком і в будь-яких куточках світу.

Успішна в спорті, але нещаслива

Виявилась незахищеною від домашнього насильства навіть **дворазова призерка чемпіонату світу з літнього біатлону Олена Демиденко**. Після завершення спортивної кар'єри через проблеми зі здоров'ям дівчина повернулася у рідне місто Глухів Сумської області. Олена влаштувалась на роботу в дитячо-юнацьку спортивну школу тренером. Зустріла чоловіка, як їй здавалось, своєї мрії, з яким планувала створити сім'ю. Проте щастя було недовговічним. Напередодні трагедії дівчина зізналась подрузі, що цивільний чоловік дуже ревнивий, на цьому ґрунті між ними нерідко виникають сварки.

У колі рідних та друзів 17 червня 2013 року Олена відсвяткувала свій день народження. Їй виповнилось 28 років. Як стверджує мати спортсменки, того дня дівчина була щаслива, її співмешканець поведився як зазвичай, приязно. А вже на ранок сусіди знайшли закритавлене тіло Олени на порозі будинку. **На її тілі експерти нарахували 16 ножових поранень**. При цьому співмешканець зник.

Під час слідства встановлено, що чоловік, який проживав із спортсменкою, це 33-річний Роман Самарін. Він неодноразово мав проблеми із законом, зокрема був засуджений за вбивство. Відсидівши 10 років, Роман звільнився у 2011 році. Про кримінальне минуле обранця не знала ні спортсменка, ні її близькі. Правоохоронці зібрали беззаперечні докази того, що саме Роман позбавив життя Олену. Оскільки чоловік утік за межі країни, його **оголосили в міжнародний розшук по лінії Інтерполу**.

Згодом з'ясувалося, що Роман переховується на території Російської Федерації – скоїв там крадіжку та вже відбуває покарання. Прокуратура підготувала відповідні процесуальні документи на його екстрадицію. На підставі міжнародних договорів та Мінської конвенції наприкінці серпня 2016 року **Романа Самаріна було етаповано в Україну**. 29 вересня прокуратурою затверджено та направлено до суду обвинувальний акт стосовно

затриманого. Його дії кваліфіковано за **пунктом 13 ч. 2 ст. 115 КК України** (умисне протиправне заподіяння смерті, вчинене особою, яка раніше вчиняла умисне вбивство).

Державне обвинувачення підтримували прокурори Кролевецького відділу Шосткинської місцевої прокуратури. За їх принципової позиції 10 травня 2017 року вироком суду першої інстанції обвинуваченого визнано винним і **засуджено до довічного позбавлення волі**.

«Роман Самарін так і не визнав вину. Своє раптове зникнення пояснює тим, що поїхав на заробітки. Перспектива провести решту свого життя за ґратами, очевидно, не сподобалась чоловікові, тому він написав апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції. Позиція прокуратури незмінна, оскільки в ході слідства зібрано достатньо доказів, що беззаперечно підтверджують його вину в жорстокому вбивстві вже другої людини. Романа Самаріна необхідно ізолювати від суспільства довічно», – зазначив керівник Шосткинської місцевої прокуратури Ігор Зайцев.

Сірчана кислота як останній аргумент

На Роменщині 28-річна Анна декілька років терпіла знущання чоловіка Валерія. Подружжя виховувало двох хлопчиків 9 та 6 років, тому жінка прагнула зберегти сім'ю. Родичі Анни неодноразово були свідками їхніх сварок, при цьому **Валерій у стані алкогольного сп'яніння систематично підіймав руку на дружину**.

Останньою краплею став випадок у жовтні 2015 року, коли в місцевому розважальному закладі чоловік на ґрунті ревностів привселюдно вдарив дружину по обличчю, а потім штовхнув так, що вона впала.

Вже наступного дня Анна зібрала речі та разом з дітьми переїхала до родичів. Чоловік просив її повернутись, однак жінка не погоджувалась. Проживаючи окремо, Анна та Валерій намагались зберегти дружні стосунки, чоловік систематично навідував дітей.

Напередодні трагедії, 24 січня 2016 року, чоловік був у Анни вдома, доглядав за молодшим сином. Коли вона повернулась, Валерій укотре запропонував їй жити разом, але жінка відмовилась. З її слів, виходячи, **чоловік сказав, що вона пошкодує про таке рішення**.

Анна прокинулася близько 3 години ночі, відчувши різкий сторонній запах, зрозуміла, що на неї хтось вилив рідину. Коли жінка увімкнула світло, то побачила Валерія, у руках якого окрім пляшки була

палиця. Нападник почав бити Анну по голові. Жінка спробувала втекти, однак той наздогнав її біля вхідних дверей будинку та наніс ще декілька ударів, аж доки жертва не знепритомніла. Валерій, мабуть, вирішив, що вона померла, і залишив будинок, прихопивши із собою знаряддя злочину.

Потерпіла отримала **тілесні ушкодження у вигляді хімічних опіків I–III ступеня до 40% поверхні тіла, відкрити черепно-мозкову травму, забійні рани голови**. У лікарні жінка перебуває понад два місяці.

«Роменська місцева прокуратура підтримувала державне обвинувачення стосовно 54-річного Валерія, який облив свою дружину, як встановили експерти, сірчаною кислотою, а потім ще й побив. Дії чоловіка було кваліфіковано за **ч. 2 ст. 15, пунктом 4 ч. 2 ст. 115 КК України** (закінчений замах на умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю). **Прокуратура наполягала на десяти роках позбавлення волі для обвинуваченого**. Однак суд першої інстанції не погодився з доводами обвинувачення. 26 січня 2017 року Валерія визнано винним за ч. 2 ст. 121 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення) та призначено покарання у виді 8 років позбав-

лення волі. Прокуратура категорично не погоджується з таким рішенням суду і вже оскаржує його в апеляційному порядку», – повідомив заступник керівника Роменської місцевої прокуратури Олександр Ковтун.

Жіночий самосуд

Від протиправних дій своїх колись коханих людей потерпають не тільки жінки, а й чоловіки. Подружжя, яке проживало в цивільному шлюбі в одному із сіл Сумського району, було нетипове: по-перше, дружина старша за чоловіка на 21 рік, по-друге, **Валентина дуже ревнувала Павла до молодших жінок**, через що систематично влаштовувала йому скандали.

24 червня 2015 року Валентина святкувала свій 63-й день народження. Коли гості розійшлися, «підігріта» алкоголем жінка, яка усвідомлювала, що стала ще на рік старшою, почала згадувати чоловікові всі гріхи. Понад усе її розлютила надмірна увага, яку Павло проявляв на святі до подруги Валентини, молодшої за неї. Емоційна жінка пригрозила чоловікові відрізати його статевий орган, щоб він не зміг їй зраджувати. На що чоловік спокійно відповів: «Ріж». **Валентина слів на вітер не кидала**: схопила зі столу ніж і виконала свою погрозу. Павла привезли у лікарню, однак хірургічні зусилля медиків були марними.

Згідно з висновком судово-медичної експертизи втрата статевих органів та його репродуктивної функції належать до тяжких тілесних ушкоджень, відтак дії Валентини **кваліфікували за ч. 1 ст. 121 КК України** (умисне тяжке тілесне ушкодження). Вироком суду першої інстанції 28 січня 2016 року **жінку засуджено до 4 років позбавлення волі**. Рішення набрало законної сили, і зараз Валентина відбуває покарання. При цьому Павло їй вже пробачив та обіцяв чекати з тюрми.

*Інформацію підготовлено
прес-службою Прокуратури
Сумської області*

НА БУКОВИНІ ДО ДВОХ З ПОЛОВИНОЮ РОКІВ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНО ЖІНКУ, ЯКА ЗАДУШИЛА СВОЮ НОВОНАРОДЖЕНУ ДИТИНУ

Прокуратура Чернівецької області підтримувала публічне обвинувачення у кримінальному провадженні за обвинуваченням 21-річної уродженки Івано-Франківської області у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 117 КК України (умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини).

Встановлено, що 20 січня 2017 року підсудна, перебуваючи на 9-му місяці вагітності, свідомо приховуючи зазначений факт від оточуючих, самотійно народила за місцем свого тимчасового проживання (у місті Чернівцях Чернівецької області) цілком здорову дівчинку.

Відразу після пологів жінка, перебуваючи в обстановці пологів психологічному стані, діючи

відповідно до раптово виниклого умислу на умисне вбивство новонародженої дитини, виготовила кляпи з туалетного паперу та запхала їх у ротову порожнину немовляти. Переконавшись, що дівчинка померла, помістила тільце в поліетиленовий пакет і залишила його в підсобному приміщенні будинку, в якому проживала.

Шевченківський районний суд м. Чернівців визнав обґрунтованими доводи сторони обвинувачення та засудив жінку до двох років шести місяців позбавлення волі.

*Інформацію підготовлено
прес-службою Прокуратури
Чернівецької області*

ТАЄМНИЦЯ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ – ПРОБЛЕМА У ПРОТИДІЇ ТА РОЗСЛІДУВАННІ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

На прикладі роботи прокурорів Одеської області

Споконвіку в менталітеті українців існувало правило: чужа душа – то темний ліс, у кожного будинку – свої правила. Приватне життя родини не піддавалося розголосу та суспільному осуду.

Тож здебільшого жорстокі вчинки щодо членів сім'ї, їх регулярне гноблення так і залишалися безкарними.

У наш час жоден центральний канал телебачення не обходиться без сльозливої передачі, де в усіх яскраво-чорних барвах розповідаються подробиці сімейних сварок із жахливими наслідками.

«Такі історії краще продаються», – аргументують сценаристи. Крім полоскотати нерви у цих ток-шоу є і позитивний момент: жахливі історії на телеекрані можуть мати превентивний характер у боротьбі з сімейними тиранами.

Зауважимо, що побиття та психічне пригноблення домочадців є зараз доволі розповсюдженими. При цьому процес фіксації фактів сімейного насилля відзначається складністю для правоохоронних органів з огляду на моральний бік питання. Наприклад, жінка (мати) тричі подає заяву на кривдника та знімає побої, але досить на порозі оселі з'явиться слідчому чи дільничному, починає просити навколішках, щоб не забирали чоловіка (сина), бо він рідний.

Так, у кінці грудня 2017 року в Роздільнянському районі Одещини від жорстокого побиття сином, унаслідок травматичного шоку, померла літня жінка.

Під час розслідування співробітники місцевої прокуратури та поліції встановили, що раніше, до цього трагічного інциденту, підозрюваний неодноразово застосовував насилля до матері та своєї співмешканки, однак до правоохоронних органів жінки не зверталися, що у результаті призвело до трагічних наслідків.

Також працівники Одеської місцевої прокуратури № 2 (Малиновський район) підтримували обвинувачення у справі стосовно чоловіка, який обвинувачувався в умисному вбивстві дружини під час побутової сварки.

Провину особи прокурором – державним обвинувачем доведено у повному обсязі, й обвинувачений у засіданні зізнався у вчиненому. Судом вбивцю визнано винним та засуджено до 7 років та 6 місяців позбавлення волі.

Часом зопалу прийняті рішення призводять навіть близьких людей на лаву підсудних.

14 років шлюбу душа в душу не стало на заваді сімейній сварці подружжя, внаслідок якого дружина нанесла удар кухонним ножом у живіт своєму чоловіку. Пізніше, у судовому засіданні, вона гірко плакала, а перебинтований потерпілий просив не відправляти її за ґрати: мовляв, з ким не траплялося (попри те, що він опинився за декілька кроків від каліцтва!). У зв'язку зі щирим каяттям жінку притягнуто до кримінальної відповідальності з іспитовим строком.

На жаль, страх втрати, замовчування та небажання вірити у подібні вчинки близьких людей дають волю злочинам проти статевої свободи та недоторканості, потерпілими від яких є менші, а отже, фізично не захищені члени сім'ї.

Іноді жінки відмовляються вірити підозрілим поглядам, вчинкам, а згодом і злочинам своїх співмешканців щодо рідних дітей. Не слід виключати частих випадків, коли самі жертви насилля, живучи у страху, просто бояться розповісти.

Так, співробітники Ізмаїльської місцевої прокуратури Одеської області підтримували обвинувачення у кримінальному провадженні стосовно 40-річного підозрюваного у зґвалтуванні дитини.

Провину ґвалтівника неповнолітньої прокурором доведено у повному обсязі та судом визначено максимальну міру покарання, передбачену за цей злочин законом. Колегією судів мешканця села Нової Покровки у січні 2018 року засуджено до 15 років ув'язнення. Чоловіка визнано винним у зґвалтуванні 12-річної доньки його співмешканки.

За даними слідства, під час вчинення злочину зловмисник був нетверезим і побив свою жертву, щоб подолати фізичний опір.

Протидія домашньому насильству у жодному разі не має лягати лише на плечі потерпілих, оскільки це є спільна комплексна робота соціальних служб, громадських ініціатив, правоохоронних органів, спрямована на запобігання, виявлення, психологічну реабілітацію постраждалих та притягнення винних до відповідальності.

Інформацію підготувала
прес-секретар прокурора
Одеської області Інна Верба

НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї, В ТОМУ ЧИСЛІ ЩОДО ДІТЕЙ

Прокуратура Чернігівської області ініціює внесення змін у законодавство

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Органи прокуратури здійснюють встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. **Особливу увагу приділено захисту прав і свобод дітей, і не лише тих, які потрапили у конфлікт із законом, а й потерпілих від кримінальних правопорушень, залишених без нагляду батьків з огляду на певні обставини тощо.**

Під час здійснення процесуального керівництва прокурорами Чернігівської області ретельно вивчаються обставини, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях, в яких потерпілими є діти від насилля в сім'ї.

Понад тисячу дітей мешкає з батьками, які ухиляються від виконання своїх обов'язків. Незважаючи на необхідність вилучення неповнолітніх із небезпечного оточення, служби у справах дітей не діють, що подеколи призводить до тяжких наслідків.

Так, через відсутність належної координації дій місцевих служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органів поліції своєчасно не було вилучено із сім'ї малолітню дитину, 2013 р. н., внаслідок чого 31 липня 2017 року **дівчинку задушила її матір**, яка з 2004 року **страждає психічними розладами** та перебуває на диспансерному обліку (село Поділ Срібнянського району).

За результатами досудового розслідування в установленому законом порядку матері повідомлено про підозру в умисному вбивстві малолітньої дитини за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого **п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України**.

До суду подано клопотання про застосування до обвинуваченої примусових заходів медичного характеру у вигляді госпіталізації до психіатричного закладу із суворим наглядом, яке перебуває на розгляді.

Інший резонансний злочин стосовно власної дитини, 2011 р. н., вчинено матір'ю у селі Володькова Дівиця Носівського району.

Як встановлено, **протягом року хлопчик фактично проживав у господарському приміщенні в антисанітарних умовах**, харчуючись разом із собакою. **Мати систематично мордувала дитину, зну-**

щаючись над нею, завдаючи тілесні ушкодження. В останній раз вибила хлопцю молотком передні зуби.

Під час судово-медичного огляду на тілі малолітнього виявлено численні тілесні ушкодження, які завдані в різні проміжки часу.

За наслідками досудового розслідування матері повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених **ч. 1 ст. 127 КК України** (катування), **ст. 166 КК України** (злісне невиконання батьками, встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною), та обвинувальний акт направлено до суду для розгляду по суті. Дитину вилучено із сім'ї.

Вироком суду від 29 січня 2018 року матір дитини визнано винуватою у вчиненні зазначених кримінальних правопорушень та призначено покарання за ч. 1 ст. 127 КК України (4 роки позбавлення волі), ст. 166 КК України (4 роки позбавлення волі). За правилами ст. 70 КК України остаточно призначено покарання у виді 5 років позбавлення волі та на підставі ст.ст. 75, 76 КК України звільнено від відбування покарання з іспитовим строком терміном на 3 роки.

У січні поточного року **за апеляційною скаргою прокурора до 6 років позбавлення волі засуджено чоловіка**, який малолітньому пасинку спричинив тяжке тілесне ушкодження.

Так, вироком Бобровицького районного суду в липні 2017 року винного засуджено за умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень малолітній дитині та призначено покарання нижче від найнижчої межі, передбаченої ч. 1 ст. 121 КК України, у виді 3 років позбавлення волі.

Як встановлено у судовому засіданні, у березні 2017 року 25-річний обвинувачений, перебуваючи в одному із житлових будинків у місті Бобровиці, на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин **умисно завдав малолітньому пасинку тілесні ушкодження, що спричинили у дитини розрив селезінки та, як наслідок, втрату цього органу.**

Не погодившись із ухваленим рішенням районного суду, прокурор оскаржив його до суду апеляційної інстанції. Колегія суддів 12 січня 2018 року підтримала позицію прокурора, викладену в апеляційній скарзі, та ухвалила новий вирок, яким призначила обвинуваченому покарання у виді 6 років позбавлення волі.

Прокурором доведено, що суд першої інстанції не повною мірою врахував обставини вчинення злочину, особу обвинуваченого, який раніше вже притягувався до кримінальної відповідальності за

аналогічний злочин, а також те, що призначене із застосуванням ст. 69 КК України судом першої інстанції покарання не відповідає ступеню тяжкості вчиненого особою кримінального правопорушення.

Вирок набув законної сили.

Враховуючи наявність фактів насильства та жорстокості в сім'ях щодо дітей, з метою усунення причин та умов, які сприяли порушенню прав і свобод неповнолітніх, прокурором області 29 серпня 2017 року через Генеральну прокуратуру України **направлено лист віце-прем'єр-міністру України П.В. Розенку.**

Чинним кримінальним процесуальним законодавством на стадії досудового розслідування не врегульовано питання захисту неповнолітніх, які залишилися без нагляду або щодо яких існує загроза їх життю і здоров'ю. Також прокурору не надано повноважень щодо реагування на порушення прав і свобод дітей поза межами кримінального провадження.

З метою врегулювання на законодавчому рівні вказаних питань прокуратурою області запропоновано зміни до законодавства.

На нашу думку, урегулювати зазначене питання доцільно через внесення доповнень до Закону України «Про прокуратуру» та КПК України в частині **надання прокурору повноважень порушувати у разі загрози життю або здоров'ю неповнолітньої особи** перед органами, на які покладено обов'язок захисту дітей, питання про **вжиття невідкладних заходів щодо відібрання дитини від батьків**, влаштування неповнолітніх або встановлення над ними опіки чи піклування.

Вирішення вказаних питань сприятиме оперативному захисту прав, свобод та законних інтересів неповнолітніх, у тому числі тих, які стали жертвами насильства в сім'ї, унеможливить випадки бездіяльності відповідних органів влади.

*Інформацію підготовлено
прес-службою Прокуратури
Чернігівської області*

НОВІ ВИДАННЯ

Підготовлено збірник матеріалів практики щодо організації початкового етапу досудового розслідування кримінальних правопорушень

Організація початкового етапу досудового розслідування кримінальних правопорушень: збірник матеріалів практики / уклад.: О.З. Гладун, В.П. Стадник, О.В. Яковлев, С.В. Янчишин. – Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. – 68 с.

ISBN 978-617-7500-41-3

У збірнику вміщено зразки, за якими рекомендується складати плани першочергових слідчих (розшукових) дій та письмові вказівки прокурора на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Видання розраховано на працівників органів прокуратури, поліції та органів охорони правопорядку, викладачів, наукових працівників, аспірантів, студентів і курсантів вищих навчальних закладів юридичного спрямування.

ОСКАРЖЕННЯ ПИСЬМОВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ПІДОЗРУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВА

З жовтня 2017 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (Закон № 2147-VIII)¹. Відповідно до цього нормативно-правового акта перелік рішень і дій слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, доповнено повідомленням про підозру. Законодавцем сформульовано кілька умов для реалізації цього права.

Скаргу на повідомлення про підозру мають право подати виключно представники сторони захисту після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом позбавляє відповідних учасників провадження можливості оскаржити повідомлення про підозру.

Згідно з визначеною у Прикінцевих положеннях Закону № 2147-VIII датою набрання чинності цим нормативно-правовим актом право на оскарження повідомлень про підозру починає діяти з 15 березня 2018 року, не має зворотної дії в часі та застосовується до справ, щодо яких відомості про кримінальне правопорушення внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після цієї дати.

Вбачається, що задоволення скарги на повідомлення про підозру може мати досить негативні наслідки для розслідування конкретного кримінального провадження. Згідно з положеннями чинного кримінального процесуального законодавства слідчий, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження у разі, коли строк досудового розслідування закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру.

Проте занадто драматизувати ситуацію представникам сторони обвинувачення також не варто, оскільки чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не обмежує кількості повторних повідомлень про підозру певній особі в одному кримінальному провадженні, в тому числі після задоволення скарг на попередні повідомлення про підозру.

Будучи обмеженим виключно у строках досудового розслідування, прокурор має право повторно повідомити особу про підозру. Встановлений законодавцем строк для відкладення оскарження повідомлення про підозру розпочнеться знову, дасть змогу продовжити збір доказів обвинувачення та сприятиме наближенню до звернення до суду із обвинувальним актом. Звісно, у разі прин-

Ольга Доценко

заступник начальника відділу забезпечення державного обвинувачення у регіоні управління підтримання державного обвинувачення в суді Прокуратури міста Києва, радник юстиції

ципової та наполегливої позиції прокурорів, а не у випадках зловживання процесуальними повноваженнями та притягнення до кримінальної відповідальності завідомо невинуватого.

Зважаючи на те, що оскарження повідомлень про підозру є новелою кримінального процесуального законодавства, запрошуємо колег та всіх зацікавлених осіб до фахової дискусії з питання щодо можливих шляхів формування та розвитку практики судового розгляду таких скарг.

На нашу думку, розглядаючи скарги на письмові повідомлення про підозру, судам слід враховувати практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Згідно зі ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція)² кожен має право на справедливий розгляд його справи судом, який

¹ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 48. Ст. 436.

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 16.02.2018).

встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього обвинувачення. Кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право бути негайно і детально поінформований про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього, мати час і можливості, необхідні для підготовки захисту.

Оскільки саме повідомлення про підозру є необхідною передумовою для застосування запобіжних заходів та іншого обмеження прав і свобод громадянина, перелічені гарантії Конвенції стосовно обвинувачених необхідно поширювати і на осіб, яким вручено письмове повідомлення про підозру. ЄСПЛ зазначає, що момент, з якого ст. 6 Конвенції починає застосовуватись до «кримінальних» питань, залежить від обставин справи. Провідне місце, яке посідає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд, спонукає Суд віддавати перевагу «сутнісній», а не «формальній» концепції «обвинувачення», про яке йдеться у пункті 1 ст. 6 (див. рішення у справі «Шубінський проти Словенії» (Subinski v. Slovenia) від 18 січня 2007 року, № 19611/04, пункт 62³).

Таким чином, передбачається, що національні суди, розглядаючи скарги на повідомлення про підозру, перевірятимуть обґрунтованість підозри та додержання права підозрюваного бути негайно і детально поінформованим про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього.

В практиці ЄСПЛ поняття «обґрунтованість», зокрема, відображено у пункті 175 рішення від 21 квітня 2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України»⁴. Термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення (рішення у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 року, пункт 32, Series A, № 182). Аналіз викладеного у письмовому повідомленні про підозру на підставі наявних у сторони обвинувачення доказів повинен об'єктивно пов'язувати підозрюваного з певним злочином. На цій стадії кримінального переслідування особи необхідною є виправданість подальшого розслідування або висунення звинувачення (рішення у справі «Джон Мюррей проти Сполученого Королівства» від 28 жовтня 1994 року, «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 року⁵). Додержання принципу верховенства права потребує ефективного контролю за втручанням органів влади у права осіб, який здійснюється судовим органом (див. рішення у справі «Класс та інші проти Німеччини» (Klass and Others v. Germany), пункт 55⁶). Саме тому прокурор має

бути готовим надати на вимогу суду докази, якими обґрунтовується оскаржена до суду підозра. Звісно, ця дія не є тотожною виконанню вимог щодо відкриття матеріалів іншій стороні в порядку ст. 290 КПК України.

Прокурор самостійно вирішуватиме питання про обсяг матеріалів, які необхідно надати до суду, розуміючи при цьому, що сам факт їх наявності у сторони обвинувачення та конкретний зміст до завершення досудового розслідування стануть відомими процесуальним опонентам.

У будь-якому разі має бути гарантований доступ до матеріалів, що є «життєво важливими» для результатів справи (рішення у справі «МакМайкл проти Сполученого Королівства» (McMichael v. the United Kingdom), пункти 78–82⁷), доступ до менш важливих доказів може бути обмеженим. Відповідно до принципу змагальності процесу кожній стороні повинна бути надана можливість ознайомитися з усіма доказами та зауваженнями, наданими іншою стороною, та відповісти на них (див. рішення у справі «Руїс-Матеос проти Іспанії» від 23 червня 1993 року, заява № 12952/87, пункт 63⁸). Кожна сторона провадження має бути поінформована про аргументи іншої сторони та отримувати нагоду коментувати чи спростовувати їх. ЄСПЛ вважає забезпечення рівності прав учасників судового розгляду реалізацією принципу змагальності. З цієї позиції обвинувачення і захист діють на одному рівні, під контролем відносно пасивного суду. У своїй практиці Суд вказує, що, зважаючи на презумпцію невинуватості, не лише поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального

³ Рішення у справі «Шубінський проти Словенії» (Subinski v. Slovenia), № 19611/04, п. 62, від 18.01.2007 // Офіційний вісник України. 2011. № 88. С. 188. Ст. 3225. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_683 (дата звернення: 16.02.2018).

⁴ Рішення від 21.04.2011 у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», п. 175, заява № 42310/04 // Офіційний вісник України. 2011. № 88. С. 188. Ст. 3225. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_683 (дата звернення: 16.02.2018).

⁵ Рішення у справі «Джон Мюррей проти Сполученого Королівства» від 28.10.1994, «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30.08.1990 // Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/p0001740-14> (дата звернення: 16.02.2018).

⁶ Рішення у справі «Класс та інші проти Німеччини» (Klass and Others v. Germany), п. 55. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=532> (дата звернення: 16.02.2018).

⁷ Рішення у справі «МакМайкл проти Сполученого Королівства» (McMichael v. the United Kingdom), пп. 78-82 // Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: наук.-метод. посіб. для суддів. 2015.

⁸ Рішення у справі «Ruiz-Mateos проти Іспанії» від 23.06.1993, заява № 12952/87, п. 63 // Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: наук.-метод. посіб. для суддів. 2015.

правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, має відповідати поводженню з невинуватою особою, а й попереднє розслідування має проводитися у разі можливості так, ніби обвинувачений є невинуватим. У широкому значенні презумпція діє як стримування щодо численних заходів, які можуть застосовуватися до підозрюваного в період до судового розгляду справи по суті. З цього випливає, що прокурор не повинен погоджувати повідомлення про підозру, поки не має належних доказів. У вузькому значенні презумпції невинуватості це означає, що тягар доказування та дотримання стандарту доведення вини поза розумним сумнівом на всіх стадіях кримінального провадження завжди покладається на прокуратуру. Саме тому, на нашу думку, вирішуючи питання про обсяг розкриття наявних доказів обвинувачення, прокурор має орієнтуватися на обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Відсутність важливих процесуальних гарантій, до яких віднесено можливість бути негайно та детально поінформованим про причини обвинувачення, дає підстави піддати сумніву справедливості провадження. Відповідно, як наслідок, це призводить до порушення пункту 1 ст. 6 Конвенції (рішення у справі «Надточій проти України» (Nadtochiy v. Ukraine) від 15 травня 2008 року, заява № 7460/03⁹).

Доволі дискусійним вбачається право слідчих суддів оцінювати належність і допустимість доказів, якими обґрунтовується підозра. Хоча прийнятність і допустимість доказів, як правило, застосовується під час розгляду кримінального провадження по суті, національні суди мають обов'язок завжди оцінювати докази та їхню природу у спосіб, що відповідає вимогам ст. 6 Конвенції (рішення у справі «Шенк проти Швейцарії» (Schenk v. Switzerland) від 12 липня 1988 року, серія А, № 140¹⁰). У цьому контексті,

зокрема, важливим є питання, чи надано заявникові можливість спростувати достовірність доказів і заперечити проти їх використання. До уваги береться якість доказів, а також те, чи спричиняють обставини, за яких вони були здобуті, будь-які сумніви щодо їхньої надійності й точності (див. рішення у справі «Яллоґ проти Німеччини» (Jalloh v. Germany), № 54810/00, пункт 96, ECHR 2006-IX¹¹).

Надалі, під час судового розгляду скарг на письмові повідомлення про підозру, цілком імовірно виникне питання щодо так званої ретроспективної перевірки обґрунтованості підозри. Йдеться про те, чи повноважні суди враховувати докази, які здобуто після вручення письмового повідомлення про підозру, для перевірки її обґрунтованості? Вбачається, що використання таких доказів для цілей судового розгляду скарги на письмове повідомлення про підозру цілком відповідає духу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини. З огляду на викладене пропонуємо виходити із здобуття таких доказів у законний спосіб та виправданості подальшого розслідування.

На нашу думку, розглядаючи скарги на повідомлення про підозру, слідчі судді не мають повноважень приймати рішення з питань, які вирішуються при ухваленні вироку. Зокрема: чи мало місце діяння, чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений, чи винен підозрюваний у вчиненні цього кримінального правопорушення, як вчинити із заходами забезпечення кримінального провадження і таке інше?

Підставами для задоволення скарги та скасування повідомлення про підозру можуть бути встановлені факти порушення формальних вимог до змісту письмового повідомлення про підозру та порядку його вручення.

Як правило, найбільше ризиків для задоволення скарги на повідомлення про підозру несуть вимоги кримінального процесуального закону щодо:

- змісту підозри;
- правової кваліфікації кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- стислого викладу фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру.

Так, правова кваліфікація кримінального правопорушення повинна відповідати змісту підозри та стислому викладу фактичних обставин. Кваліфікація діяння за більш тяжкою нормою закону України про кримінальну відповідальність, ніж уявляється зі змісту повідомлення про підозру та стислого викладу фактичних обставин кримінального правопорушення, з великою вірогідністю призведе до задоволення скарги.

Зміст письмового повідомлення про підозру повинен надавати компетентному суду можливість перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обґрунтованість підозри.

Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: наук.-метод. посіб. для суддів. 2015.

¹¹ Рішення у справі «Яллоґ проти Німеччини» (Jalloh v. Germany), № 54810/00, п. 96, ECHR 2006-IX. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-125204> (дата звернення: 16.02.2018).

⁹ Рішення у справі «Надточій проти України» (Nadtochiy v. Ukraine, заява № 7460/03) від 15.05.2008 // Офіційний вісник України. 2008. № 85.

¹⁰ Рішення у справі «Шенк проти Швейцарії» (Schenk v. Switzerland) від 12.07.1988, серія А № 140 // Застосування практики

Йдеться про те, що, зважаючи на дотримання принципів правової визначеності та верховенства права, непорушення права на захист, формулювання у письмовому повідомленні про підозру мають бути зрозумілими і точними, мати на меті гарантування, що подальший хід кримінального провадження буде передбачуваним. Підозрюваний та інші представники сторони захисту повинні мати змогу отримати адекватну інформацію про обставини застосування правових норм у конкретному випадку. Підозра не може вважатися такою, що відповідає вимогам закону, якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю, щоб громадянин міг усвідомити конкретний зміст претензії особисто до нього. Підозрюваний повинен мати можливість, у разі необхідності за належної правової допомоги, оцінити обґрунтованість підозри та наслідки, до яких може призвести кримінальне переслідування.

Якщо повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, вчиненого у складних формах співучасті, а не просто у співвиконанні, письмове повідомлення має містити відомості про конкретну роль/дії підозрюваного, що йому інкримінуються.

Важливим є дотримання принципу змагальності та рівності процесуальних засобів сторін у справі. За умови, коли стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, є неконкретним, у тому числі без зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру, гарантії рівності процесуальних засобів сторін не буде дотримано. Оскільки в такому разі заявник не матиме можливості прокоментувати аргументи чи спростувати підстави, наведені органами кримінального переслідування.

Європейський суд з прав людини виводить засади рівності і змагальності у судовому процесі, ґрунтуючись на принципі верховенства права. Вказані засади є елементами права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції. Дотримання принципу рівності сторін означає справедливий баланс між ними, щоб кожній стороні надавалася розумна можливість представити справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону у суттєво невідігдане становище відносно другої сторони (рішення у справах «Домбо Бегер Б.В. проти Нідерландів» (Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands) від 27 жовтня 1993 року, заява № 14448/88, пункт 33, та «Анкерль проти Швейцарії» (Ankerl v. Switzerland) від 23 жовтня 1996 року, заява № 17748/91, пункт 38¹²).

Неконкретні формулювання письмового повідомлення про підозру значно звужують реальний обсяг права на захист. Принцип рівності неодноразово застосовано Європейським судом з прав людини й у розгляді справ щодо України. Наприклад, рішення від 15 травня 2008 року в справі «Надточій проти України» (Nadtochiy v. Ukraine), заява № 7460/03.

Стосовно подальшого розгляду скарг на письмові повідомлення про підозру вважаємо за доцільне звернути увагу на вже існуючу судову практику щодо повернення обвинувальних актів прокурору, а також згадати про оскарження до суду постанов про порушення кримінальних справ щодо особи відповідно до КПК України в редакції 1960 року. Очевидно, практика розгляду скарг на повідомлення про підозру, яка згодом сформується, матиме з ними певні спільні риси. Вже зараз суди констатують невідповідність обвинувального

акта вимогам закону в разі тотожного викладення фактичних обставин кримінального правопорушення та формулювання обвинувачення. Найбільш імовірно, що суди ухвалюватимуть рішення про задоволення скарг на письмові повідомлення про підозру в провадженнях, в яких зміст підозри буде тотожним стислому викладу фактичних обставин кримінального правопорушення. Або, наприклад, у разі повідомлення про підозру у вчиненні службового злочину особі, яка за посадою не мала відповідних повноважень чи не здійснювала певної діяльності.

Також на окрему увагу заслуговує питання про досконалість обговорюваних правових норм.

З огляду на рівність і змагальність сторін досить спірною можна вважати відсутність права оскаржити письмове повідомлення про підозру в потерпілого. Доволі часто думка потерпадої від злочину особи не збігається з позицією слідчого і прокурора у провадженні.

Враховуючи межі судового розгляду кримінального провадження та право потерпілого підтримувати попередній обсяг обвинувачення у разі його зменшення прокурором у суді, вважаємо за доцільне надання законодавцем потерпілому права оскаржити підозру на стадії досудового розслідування. Крім цього, чинне формулювання закону не дає відповіді на питання про порядок і наслідки розгляду скарг на письмові повідомлення про підозру у кримінальних провадженнях після звернення до суду із клопотанням про закриття чи застосування примусових заходів медичного характеру.

Фахова дискусія стосовно формування практичної реалізації новел кримінального процесуального законодавства, безумовно, сприятиме його однаковому застосуванню. Для підвищення рівня довіри суспільства до системи органів, які беруть участь у кримінальному правосудді, важливе значення має прогнозованість судових та інших процесуальних рішень, що ухвалюються під час досудового розслідування.

¹² Рішення у справах «Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands» від 27.10.1993, заява № 14448/88, п. 33, та «Ankerl v. Switzerland» від 23.10.1996, заява № 17748/91, п. 38 // Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: наук.-метод. посіб. для суддів. 2015.

ПРЕДСТАВНИК ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ, ЩОДО ЯКОЇ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ПРОВАДЖЕННЯ: ПРАВОВИЙ СТАТУС І ПОРЯДОК ЗАЛУЧЕННЯ

Олександр Гладун

начальник відділу
науково-методичного забезпечення
участі прокурорів
у кримінальному провадженні
Науково-дослідного інституту
Національної академії
прокуратури України,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

Можливість участі юридичної особи у кримінальному провадженні як самостійного учасника до цього часу залишається предметом наукових дискусій. На законодавчому рівні вказана проблема була частково вирішена в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК України), у ст. 55 якого визначено, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Пізніше, згідно із Законом України від 23 травня 2013 року № 314-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання

Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» перелік учасників кримінального провадження, що визначений у ст. 3 КПК України, доповнено новим суб'єктом – представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. В зв'язку з цим та зважаючи на недостатню правову регламентацію потребують детальнішого наукового осмислення процесуальний статус такого учасника, порядок його залучення до участі в кримінальному провадженні.

Особливої актуальності питання про правовий статус і порядок залучення представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, набуває з огляду на спроби зловживання зазначеним статусом, що підтверджується аналізом даних Єдиного державного реєстру судових рішень.

Правовий інститут заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб отримав своє нормативне втілення одночасно як у матеріальному законодавстві (розділ XIV-1 Кримінального кодексу України), так і в КПК України. При цьому саме процесуальні аспекти участі представника юридичної особи у кримінальному провадженні на сьогодні залишаються недостатньо дослідженими. Поодинокі наукові розвідки у вказаному напрямі належать таким вітчизняним ученим, як С.Є. Абламський, І.В. Гловюк, В.Г. Пожар, С.В. Толокольников, О.О. Юхно. До дискусії з цього питання активно долучилися й адвокати-практики, зокрема С.М. Роздимаха. Водночас окремі висновки та пропозиції, викладені у відповідних публікаціях, є доволі суперечливими, що обумовлює необхідність більш прискіпливого вивчення положень законодавства у цій сфері та формування науково обґрунтованих підходів правозастосування.

Отже, необхідно з'ясувати правове становище представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також розробити алгоритм залучення такого учасника до участі в кримінальному провадженні.

Згідно з ч. 8 ст. 214 КПК України провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру. Зауважимо, що законом передбачено здійснення провадження щодо юридичної особи одночасно із відповідним кримінальним провадженням у їх нерозривній єдності та разом з тим виділено наявність «провадження щодо юридичної особи», що вказує на реалізацію процесуальної діяльності саме стосовно юридичної особи. Однак, якщо представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, безпосередньо віднесено до учасників кримінального та судового провадження, то відповідно до ст. 3 КПК України ця юридична особа таким учасником не визнається. С.Є. Абламський, О.О. Юхно вбачають у цьому певну за-

конодавчу колізію, яка, на їх думку, спонукає до таких запитань: як можна представляти учасника кримінального провадження, процесуальний статус якого не визначено; яку функцію (захисту, обвинувачення чи правосуддя) виконує представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження?¹

Послідовно відповідаючи на вказані запитання, слід звернути увагу на низку обставин. Незважаючи на те, що за юридичною особою, яка є потерпілим, закріплюється статус окремого учасника кримінального провадження, особисто реалізувати права та обов'язки потерпілого вона не може, що зумовлює необхідність обов'язкового залучення її представника відповідно до ч. 2 ст. 58 КПК України. Тобто учасником кримінальних процесуальних відносин буде представник юридичної особи, який не наділений самостійною правосуб'єктністю, а користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє (ч. 4 ст. 58 КПК України). Адже юридична особа – це лише юридична фікція, об'єднання людей та їхнього майна.

Натомість для представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, законом закріплено самостійні права та обов'язки його як учасника, зокрема в ст. 64-1 КПК України.

Однак указане жодним чином не свідчить про те, що представник юридичної особи діє від свого імені під час кримінального провадження. Навіть законодавче закріплення юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, окремим учасником кримінального провадження все одно потребувало б обов'язкового залучення її представника, оскільки процесуальні відносини сторони обвинувачення із юридичною особою обмежуються письмовим повідомленням слідчого або прокурора про внесення відомостей про неї до

Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 8 ст. 214 КПК України). Надалі будь-яка процесуальна взаємодія здійснюється виключно із представником юридичної особи.

Своєю чергою, питання про виконання представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, функції захисту має як теоретичний, так і практичний зміст. Загальновідомо, що коло учасників кримінального провадження є значно ширшим, ніж сторони такого провадження. Наразі представника юридичної особи не віднесено до жодної зі сторін кримінального провадження, отже, на нього не покладено виконання функції захисту чи обвинувачення. У випадку, коли особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником, виступає представником юридичної особи, яка є потерпілим (ч. 2 ст. 58 КПК України), або представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч. 1 ст. 64-1 КПК України), вона не користується правами захисника, передбаченими у ст. 46 КПК України.

Проте з урахуванням характеру завдань, які виконуються представником юридичної особи у кримінальному провадженні, слід погодитися із позицією І.В. Гловюк, що його діяльність необхідно розглядати як прояв функції захисту у контексті заперечення законності та обґрунтованості кримінального переслідування, зокрема заперечення наявності підстав застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, виявлення обставин для звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру². З метою захисту юридичної особи від безпідставного та необґрунтованого застосування цих заходів представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, як і сторона захисту, потерпілий, наділений повноваженнями щодо збирання доказів, зокрема шляхом виступу та отримання речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів (ч. 3 ст. 93 КПК України).

Окрім цього, представник юридичної особи відповідно до ст. 64-1 КПК України має право: брати участь у проведенні процесуальних дій, ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участю; застосовувати технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь; заявляти клопотання про проведення процесуальних дій; заявляти відводи. Жоден інший учасник кримінального провадження, що не є стороною цього провадження, не наділений такою правомочністю.

У цьому аспекті необґрунтованою видається пропозиція про необхідність внести відповідні зміни до ст. 20 КПК України, в якій передбачити за представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, право на захист³. Указане супере-

¹ Абламський С.Є., Юхно О.О. Окремі питання участі у кримінальному провадженні представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження // Право і Безпека. 2016. № 1(60). С. 80–84. С. 81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2016_1_17 (дата звернення: 12.02.2018).

² Гловюк І.В. Проблеми визначення функціональної спрямованості діяльності представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження // Правова політика в Україні: питання теорії та практики: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 жовт. 2014 р.): в 2 т. Т. 2. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2014. С. 88–91. С. 89.

³ Абламський С.Є., Юхно О.О. Окремі питання участі у кримінальному провадженні представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження // Право і Безпека. 2016. № 1(60). С. 80–84. С. 82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2016_1_17 (дата звернення: 12.02.2018).

чить юридичній сутності представництва, що полягає у вчиненні однією особою дій від імені іншої особи, яку вона представляє, реалізації наданих останній прав і обов'язків. Особисто представнику юридичної особи немає від чого захищатися, він не є особою, щодо якої здійснюється провадження. Натомість його діяльність спрямована виключно на захист інтересів юридичної особи у кримінальному провадженні, задля чого він і наділений відповідним комплексом прав, у тому числі правом користуватися правовою допомогою, а в разі загрози його діяльності – правом заявляти клопотання про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо (ч. 3 ст. 64-1 КПК України).

Слід зауважити, що у КПК України не визначено порядок залучення представника юридичної особи, зокрема строки та обов'язок юридичної особи визначити свого представника, не передбачено право слідчого чи прокурора звернутися до слідчого судді для залучення такого представника, можливість залучення представника юридичної особи за призначенням або для проведення окремої процесуальної дії. Однак, незважаючи на таку юридичну невизначеність, аналіз відповідних засад і порядку здійснення кримінального провадження дає можливість сформулювати пропозиції щодо уніфікованого алгоритму залучення представника юридичної особи.

Так, з огляду на те, що анкетні дані представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру, таким представником може бути визначено керівника юридичної особи, відомості про якого відповідно до п. 13 ч. 2 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Після виконання зазначених дій слідчий чи прокурор може звернути-

ся до юридичної особи, щодо якої розпочато провадження, про можливість визначення нею свого представника у письмовому повідомленні про початок провадження щодо неї у порядку, закріпленому в ч. 8 ст. 214 КПК України.

Фізична особа, визначена юридичною особою як її представник, вважається представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо слідчий, прокурор не виніс постанову про відмову у визнанні її таким представником. Така відмова можлива лише у разі невідповідності зазначеної особи вимогам, передбаченим у ч. 1 ст. 64-1 КПК України.

Водночас для виконання завдань кримінального провадження, зокрема забезпечення застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури, важливо запобігти одночасному визнанню підозрюваного представником юридичної особи. Хоча прямої заборони на таке процесуальне сумісництво у КПК України не закріплено, однак ризики наведеної ситуації обумовлені тим, що підозрюваний та представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, є самостійними учасниками кримінального провадження (пункт 25 ч. 1 ст. 3 КПК України), наділені власними правами та обов'язками, реалізація яких спрямована на досягнення різних за змістом завдань: для підозрюваного – визнання його невинуватим у вчиненні інкримінованого кримінального правопорушення; для представника юридичної особи – встановлення відсутності підстав для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру. Окрім того, підозрюваний діє в кримінальному провадженні від свого імені та керується насамперед своїми приватними інтересами. Разом із тим представник юридичної особи діє виключно від імені та в інтересах такої особи. Отже, поєднання вказаних процесуальних статусів неминує призводити до конфлікту інтересів фізичної та юридичної особи. Це необхідно враховувати під час підготовки повідомлення про залучення представника юридичної особи, яке має бути обґрунтованим і містити відповідні роз'яснення з метою зниження ризиків виникнення такого процесуального сумісництва.

Важливе значення для залучення представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, має з'ясування належного адресата повідомлення – посадової особи (керівного органу) юридичної особи, уповноваженої на визначення її представника.

З цією метою перед підготовкою відповідного повідомлення слідчому, прокурору слід ознайомитися з правовстановлюючими документами такої юридичної особи (статутом, установчим договором, положенням, наказом тощо), якими, зокрема, визначаються порядок діяльності юридичної особи, повноваження органів управління та порядок прийняття ними рішень. Направлення повідомлення вищому органу управління, наприклад, залежно від організаційно-правової форми юридичних осіб – генеральному директору чи голові правління, а також розгляд відповідного листа на загальних зборах акціонерів (учасників) господарських товариств зменшують ризик визначення підозрюваного у цьому кримінальному провадженні представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

З метою нейтралізації протидії розслідуванню та забезпечення ефективності провадження щодо юридичної особи слід, за наявності для цього законних підстав, звертатися до слідчого судді із клопотанням про застосування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади особи, яка підозрюється у вчиненні злочину. Відсторонення такої особи від посади згідно з вимогами ст. 155 КПК України можливе лише за наявності обставин, що дають підстави вважати, що вона знищить чи підробить речі та документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином, наприклад, здійснюватиме тиск на підлеглих, які є свідками, погрожуватиме звільненням з роботи, вчинятиме інші неправомірні дії щодо таких осіб тощо.

Відсторонення особи (підозрюваного) від посади означає тимчасове позбавлення її права представляти цю юридичну особу (діяти від її імені), в тому числі й у провадженні про застосування заходів кримінально-правового характеру. Тому відсторонена за рішенням слідчого судді фізична особа позбавлена можливості виконувати функцію представника юридичної особи.

Окрім прав і обов'язків, передбачених у ст. 64-1 КПК України, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, наділений також можливістю ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 221 цього Кодексу, та вимагати відкриття матеріалів згідно із ст. 290 цього Кодексу, оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора у випадках, передбачених ч. 1 ст. 303 КПК України. Зауважимо, що на практиці вказані повноваження найчастіше стають предметом для потенційного зловживання з боку юридичних осіб, залучених у сферу кримінального провадження. Так, наприклад, С.М. Роздимаха зазначає, що, оскільки чинним КПК України не передбачено жодного окремого чи особливого порядку здійснення кримінального провадження щодо юридичних осіб, то таке провадження повинно здійснюватися в загальному, визначеному законом порядку. Відповідно, кожна юридична особа, діяльність якої є «предметом уваги» в кримінальному провадженні, має право брати участь в такому провадженні і активно захищати свої права та інтереси⁴.

З означеним «широким» підходом навряд чи можна погодитися. Як уже зазначалося, провадження про застосування заходів кримінально-правового характеру розпочинається виключно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи злочинів, передбачених у ст. 96-3 КК України. Таким чином, відсутність у Єдиному реєстрі досудових розслідувань даних про юридичну особу унеможливорює залучення нею свого представника до участі в кримінальному провадженні. До прикладу, розглядаючи клопотання захисника обвинуваченого про скасування арешту на майно юридичної особи, суддя Волноваського районного суду Донецької області встановив, що відповідно до реєстру матеріалів

досудового розслідування відомості про юридичну особу до Єдиного реєстру досудових розслідувань не вносилися, обвинувальний акт у кримінальному провадженні таких відомостей не містить. Викладене вище свідчить про неможливість застосування до юридичної особи заходу кримінально-правового характеру у виді конфіскації коштів – відтак відсутні обґрунтовані підстави для подальшого арешту її майна⁵.

На хибне тлумачення поняття представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, звернув увагу слідчий суддя Лисичанського міського суду Луганської області, розглядаючи скаргу адвоката на бездіяльність слідчого і зобов'язання до часткового ознайомлення з матеріалами кримінального провадження в частині, що стосуються юридичної особи, у зв'язку із проведенням на території підприємства гласних слідчих дій. Суд встановив, що юридична особа та адвокат, який діяв у її інтересах, не мають передбаченого у пункті 1 ч. 1 ст. 303 КПК України процесуального статусу осіб, які можуть оскаржувати бездіяльність слідчого. Юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження, є юридична особа, до якої на підставі ст. 96-3 КК України застосовуються заходи кримінально-правового характеру⁶. Не погодившись із такою позицією, адвокат оскаржив ухвалу суду, мотивуючи це тим, що юридична особа позбавлена права на фактичний захист від можливого кримінального переслідування та збереження своєї ділової та публічної репутації. Однак апеляційний суд повністю підтримав застосоване слідчим суддею визначення юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, та відсутність у адвока-

⁵ Ухвала Волноваського районного суду Донецької області від 24 листопада 2017 року. Справа № 221/3696/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/70572015> (дата звернення: 12.02.2018).

⁶ Ухвала Лисичанського міського суду Луганської області від 28 липня 2017 року. Справа № 415/4420/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68011726> (дата звернення: 12.02.2018).

⁴ Роздимаха С.М. Представник юридичної особи – повноцінний учасник кримінального провадження // Протокол: юридичний інтернет-ресурс. URL: http://protokol.com.ua/ua/predstavnik_yuridichnoi_osobi_povnotsinniy_uchasnik_kriminalnogo_provadgennya/ (дата звернення: 12.02.2018).

та відповідних повноважень як її представника⁷.

Київським районним судом м. Харкова також відмовлено адвокату, який надавав правову допомогу ТОВ «Оргтехком», у задоволенні клопотання про ознайомлення за допомогою фотозйомки на цифрову камеру з матеріалами досудового розслідування. У рішенні констатується помилковість визначення заявником свого статусу як представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, оскільки вчинення уповноваженою особою від імені юридичної особи злочину, передбаченого ст. 191 КК України, не є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру⁸.

Намагання юридичних осіб у вказаний спосіб захистити свої права та інтереси є цілком зрозумілим. Адже нерідко в результаті проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій у кримінальному провадженні, наприклад огляду, обшуку, допитів співробітників, тимчасового вилучення речей і документів, накладення арешту на майно тощо, на підприємствах паралізуються виробничі процеси, зупиняються господарські операції. При цьому донедавна юридичні особи, «задіяні» в кримінальну процесуальну діяльність, не мали ефективних правових засобів впливу на хід досудового розслідування.

⁷ Ухвала Апеляційного суду Луганської області від 10 серпня 2017 року. Справа № 415/4420/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68277844> (дата звернення: 12.02.2018).

⁸ Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 11 серпня 2016 року. Справа № 640/12160/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59717574> (дата звернення: 12.02.2018).

Проте внаслідок прийняття Закону України від 16 листопада 2017 року № 2213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» КПК України доповнено положеннями, які визначають статус нового учасника кримінального провадження, – іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування. Згідно з пунктом 16-1 ч. 1 ст. 3 КПК України інша особа – це особа, стосовно якої (в тому числі щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені цим Кодексом. До таких учасників, очевидно, може належати й юридична особа.

Таким чином, було усунуто законодавчі перешкоди в реалізації юридичними особами своїх прав, адже відтепер вони наділені правом оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора у випадках, передбачених пунктами 1 і 9-1 ч. 1 ст. 303 КПК України, звернутися до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, в якому викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені цим Кодексом (ч. 6 ст. 28 КПК України), а також оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування (ч. 1 ст. 308 КПК України). Вказані нововведення, на нашу думку, сприятимуть узгодженню інтересів юридичних осіб у кримінальному провадженні із необхідністю виконання завдань цього провадження.

Підсумовуючи викладене, можна сформулювати низку загальних висновків. Так, юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження, є юридична особа, до якої на підставі ст. 96-3 КК України можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру. Учасником кримінальних процесуальних відносин від імені юридичної особи виступає її представник. Хоча представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не віднесено до сторони кримінального провадження з боку захисту, повноваження останнього безпосередньо спрямовані на захист такої особи від безпідставного та необґрунтованого застосування до неї заходів кримінально-правового характеру.

Алгоритм залучення представника юридичної особи до участі в кримінальному провадженні потребує додаткового законодавчого закріплення і має передбачати розумне обмеження щодо кількості представників однієї особи, а також порядок залучення такого представника за призначенням, якщо юридична особа не може самостійно залучити свого представника або не встановлено місцезнаходження керівника чи іншої особи, уповноваженої законом або установчими документами.

ФЕНОМЕН ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Едуард Плешко

начальник відділу
військової прокуратури
Південного регіону України,
полковник юстиції,
кандидат юридичних наук

Олександр Воронов

докторант кафедри
державного менеджменту
Національної академії
державного управління
при Президенті України,
кандидат психологічних наук,
доцент

нити міру відповідальності
в разі вибору того чи іншого
варіанта дій.

Доцільно визначити вид і ступінь відповідальності керівників та співробітників органу публічної влади, а також її зовнішні та внутрішні аспекти. Під відповідальністю розуміється примушування до дотримання певних вимог, норм і правил, які встановлюються: державою (юридична відповідальність); керівництвом вищого органу публічної влади (дисциплінарна відповідальність); громадянським суспільством (соціальна відповідальність); в окремих групах державних службовців у процесі міжособистісного спілкування (моральна відповідальність). У сучасних умовах особливий інтерес викликає соціально-психологічний аспект феномена «відповідальність» у публічній сфері.

Феномен відповідальності як філософська категорія визначає соціальне ставлення особистості до суспільства, яке характеризується виконанням певного морального обов'язку та правових норм². Г. Йонас та Г. Ленк вказали, що відповідальність – *ex post facto* є «звітом за скоєне» або звітом за об'єкт своєї влади³. У теорії психології «відповідальність» – це усвідомлення індивідом, соціальною групою свого обов'язку перед суспільством, розгляд крізь призму цього обов'язку змісту своїх рішень, усвідомлене дотримання етичних принципів, моральних поглядів, юридично-правових норм,

Історичний і міжнародний досвід переконливо свідчить, що серед різноманітних критеріїв оцінки характеру та ефективності публічного управління головним є показник відповідальності органів публічної влади за прийняті рішення та їх наслідки. Це пов'язано з впливовими соціальними групами – політичною й державно-управлінською елітами, які визначають динаміку реалізації суспільних змін¹. Визначення шляхів підвищення відповідальності останньої є невід'ємною умовою вдосконалення державно-управлінських відносин і системи публічного управління взагалі. Особливої актуальності означена проблема набуває у зв'язку з виникненням дефіциту відповідальності в органах публічної влади.

Значну увагу відповідальності як одній із найвищих цінностей надавали В. Віндельбанд, Г. Гегель, Г. Герц, Ж.-Ж. Руссо, Л. Фейєрбах, Е. Фромм. Відповідальність як філософська категорія була предметом дослідження Г. Йонаса, І. Канта, Г. Ленка, П. Сорокіна, Г. Спенсера, П. Ульріха, К. Апеля, А. Єрмоленка, О. Тітаренка. У сфері психології поняття відповідальності особистості вивчали В. Дружинін, Л. Орбан-Лембрик, Дж. Скотт, В. Франкл, Л. Шнайдер.

Відповідальність за результати прийнятого рішення, його реалізацію – важливий чинник управлінської діяльності, тому керівник органу публічної влади повинен оці-

¹ Політична відповідальність державно-управлінської еліти як чинник підвищення ефективності державного управління: наук.-метод. розробка / авт. кол.: Е.А. Афонін, О.Л. Валевський, В.В. Голубь та ін.; за заг. ред. В.А. Ребкала, В.А. Шахова. Київ: НАДУ, 2011. 44 с.

² Франкл В. Психология на практике. Санкт-Петербург: Ювента, 1999. 250 с. С. 267.

³ Йонас Г. Принцип ответственности. Опыт этики для технологической цивилизации. Москва: Айрис-пресс, 2004. 480 с.; Ермоленко А. Этика ответственности и социальное бытие человека (современная немецкая философия). Київ: Наукова думка, 1994. 200 с. С. 102–105.

узгодження їх із рішеннями, які потрібно прийняти у зв'язку із завданнями суспільного розвитку⁴.

Залежно від суб'єкта прийняття управлінсько-го рішення розрізняють відповідальність особисту або колегіальну. Оскільки відповідальність тісно пов'язана із з'ясуванням умов, за яких особа, яка приймає рішення (ОПР), може виконати певні вимоги й завдання, здійснити правильний вибір і передбачити наслідки своєї діяльності, вона невіддільна від проблеми свободи вибору. В. Франкл зазначає, що буття людини можна охарактеризувати як відповідальне за реалізацію певних цінностей⁵. У політології «відповідальність» означає морально-психологічну настанову суб'єктів політики, засновану на глибокому розумінні сенсу та наслідків політичної діяльності, свідоме дотримання політичним суб'єктом норм і правил політичного життя⁶. Відповідальність юридична – державний примус до виконання вимог права, правовідносини, кожна зі сторін якого зобов'язана відповідати за свої вчинки перед іншою стороною, державою, суспільством, за невиконання яких застосовуються санкції, що забезпечуються у примусовому порядку державою⁷.

Складовою частиною феномена «відповідальність» у системі прийняття управлінських рішень органами публічної влади можна визначити соціальну відповідальність. У 70–80-х роках ХХ століття концепція соціальної відповідальності отримала подальший розвиток. До її змісту додалися практика чесного ведення бізнесу, питання додержання прав людини, захист прав споживачів і посилення уваги до інтересів усіх зацікавлених сторін, відповідальне ставлення до проблем довкілля. У науково-практичний обіг увійшло поняття «корпоративна соціальна відповідальність»⁸. Все це потребує врахування у процесах прийняття рішень органами публічної влади.

Результати спеціальних досліджень останніх років свідчать про наявність в Україні масових фактів порушень професійних стандартів у різних сферах діяльності, встановлених міжнародною спільнотою. За таких умов стає важливою імплементація основних положень концепції соціаль-

ної відповідальності в органах публічної влади України.

Застосування в їх діяльності цих основних принципів дасть можливість підвищити результативність процесів публічного управління, відповідальність та мотивацію посадових осіб, зрештою – ефективність прийняття управлінських рішень органами публічної влади.

Основні принципи соціальної відповідальності викладено у міжнародному стандарті ISO 26000:2010 «Настанови щодо соціальної відповідальності». Це – підзвітність, прозорість, етична поведінка, взаємодія із зацікавленими сторонами, правові норми, міжнародні норми, права людини⁹.

Закріплення та впровадження цих принципів у діяльність органів публічної влади, співвідношення їх з принципами та кращими набутками публічного управління дає можливість сформулювати стандарти для прийняття оптимальних управлінських рішень з урахуванням фактора суспільного інтересу та вигоди.

Відповідальність підкріплюється підзвітністю – системою контролю відповідальності, яка в межах державної служби містить певні методи, види, інструменти та структури.

Запроваджуючи у свою діяльність принцип підзвітності, органи публічної влади беруть на себе відповідальність перед особами, які контролюють їх діяльність, та перед тими, на кого впливають їх рішення.

Підзвітність означає контроль з боку споживачів відповідних публічних послуг та інших зацікавлених сторін. Такий контроль сприятиме підвищенню відповідальності органу публічної влади за наслідки прийнятих управлінських рішень, а реалізація корегувальних заходів унеможливить повторення ситуацій прийняття рішень, що можуть заподіяти шкоду громадянському суспільству.

Крім відповідальності за прийняті рішення виконавчі органи публічної влади відповідно до принципу прозорості мають розкривати у зрозумілій, точній і повній формі та достатньою мірою політику, рішення та діяльність, за які вони несуть відповідальність, включаючи відомий та прогнозований вплив їх на суспільство та навколишнє середовище¹⁰.

⁴ Психологія особистості: словник-довідник / за ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. Київ: Рута, 2001. 320 с. С. 83.

⁵ Франкл В. Психологія на практиці. Санкт-Петербург: Ювента, 1999. 250 с. С. 51.

⁶ Мірошник В.В. Міждисциплінарний підхід в визначенні категорії «відповідальність» для цілей бухгалтерського обліку // Проблеми теорії і методології бухгалтерського обліку, контролю та аналізу: міжнар. зб. наук. праць. 2011. Вип. 2(20). С. 301–309.

⁷ Юридична енциклопедія / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998. Т. 1. 672 с.

⁸ Концептуально-методологічні положення, підходи та моделі реалізації концепції New Public Management: наук. розробка / авт. кол.: Ю.П. Шаров, І.А. Чикаренко, Т.В. Мама-това та ін. Київ: НАДУ, 2012. 84 с.

⁹ Рижко А. Основні принципи соціальної відповідальності в муніципальному управлінні // Ефективність державного управління: зб. наук. праць. 2012. Вип. 32. С. 167–172.

¹⁰ Лола В.В. Суспільна відповідальність персоналу публічної влади // Держ. упр. та місц. самоврядування: зб. наук. пр. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2010. Вип. 1(4). С. 198–205.

Прозорість щодо методів прийняття, реалізації, аналізу рішень, включаючи розподіл функцій, повноважень та відповідальності, стандарти надання послуг та критерії оцінювання діяльності виконавчих органів публічної влади, критерії і процедури вибору зацікавлених сторін і методи взаємодії з ними, сприятиме контролю за діяльністю органів публічного управління з боку територіальної громади та спонукатиме їх удосконалювати діяльність для підвищення якості управлінських, адміністративних, соціальних та інших послуг.

Види відповідальності співвідносяться з певними механізмами контролю (див. таблицю).

Таблиця

Види відповідальності за управлінські рішення та механізм їх контролю в публічній сфері

Види відповідальності	Механізм контролю
Юридична (кримінальна, цивільна)	Судова система та органи прокуратури
Адміністративна (дисциплінарна, матеріальна)	Організаційний контроль в ієрархії
Соціальна	Участь громадського суспільства в прийнятті рішень, громадський контроль та аудит
Моральна	Корпоративна культура органів публічної влади

Психосоціальною стороною відповідальності, яка нормативно обмежує дії людини, виступають почуття морального боргу / провини як орієнтація на виконання свого обов'язку та правових норм і страх перед покаранням через його невиконання.

Відповідальність за прийняття управлінських рішень визначається на індивідуальному, колегіальному та інституційному рівнях.

Індивідуальна відповідальність представлена через внутрішні ціннісні орієнтири й переконання особистості та її рольову позицію. Послаблюючи індивідуальну відповідальність, людина набуває відчуття безвідповідальності.

Колегіальна відповідальність відображає наслідки прийняття рішень окремими групами та підрозділами органів публічної влади. У групі складно визначити особистісну міру відповідальності. В процесі підготовки та прийняття управлінського рішення потрібно враховувати «групові феномени» та особливості поведінки державного службовця як представника колективу, ефект «групового мислення».

Інституційна відповідальність розглядається як результат управлінських рішень, прийнятих в окремих організаціях, інститутах та корпораціях. Її прикладом може бути, зокрема, лідерська відповідальність окремого регіонального або центрального органу публічної влади¹¹.

Таким чином, доходимо висновку, що однією з причин неефективності управлінських рішень у сфері публічного управління є розмитість поняття відповідальності. В органах публічної влади сучасної України інститут відповідальності перебуває на початковій стадії

формування. Відсутня політико-правова база, яка чітко визначала б відповідальність за прийняття помилкових або некомпетентних рішень чи за їх неприйняття. Вказана ситуація потребує вирішення таких завдань, як: визначення суб'єктів і об'єктів відповідальності за неоптимальні та неефективні управлінські рішення; встановлення чітких меж, правил і процедур формування управлінських рішень; приведення статусів та завдань ОПР у відповідність із сучасними реаліями; модернізація структур і процесів прийняття рішень в органах публічної влади.

Посилити рівень відповідальності прийняття управлінських рішень у системі органів публічної влади можна, застосувавши такі форми впливу з боку центральних органів держави та місцевих громад:

- 1) публічні звітування;
- 2) притягнення до карної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності;
- 3) налагодження зв'язків із громадськістю, зокрема створення гарячих ліній, проведення телемостів, розробка інформаційних інтернет-сторінок;
- 4) проведення просвітницьких і комунікативних заходів.

Для визначення відповідальності за прийняття управлінських рішень у системі публічного управління необхідне: вдосконалення на законодавчому рівні сфер повноважень керівників у системі державної служби; визначення адміністративних правил і норм, дотримання яких є свідченням професіоналізму та об'єктивності; вироблення стандартів адміністративної компетенції в системі прийняття управлінських рішень.

Відповідальність мусить бути, якщо управлінське рішення не своєчасне або й зовсім не прийнято. Вимоги до відповідальності за управлінські рішення повинні встановлюватися на рівні адміністративної етики, які стандартизували б професійну поведінку та адміністративну компетенцію.

¹¹ Савченко І.Г. Соціальна відповідальність органів державної влади в умовах розбудови соціальної держави: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Харк. регіон. ін-т держ. упр. НАДУ. Харків, 2007. 18 с.

ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПРОКУРОР ПРЕДСТАВИВ НОВОГО РЕКТОРА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

5 лютого 2018 року Генеральний прокурор України Юрій Луценко представив колективу Національної академії прокуратури України нового ректора, яким став Лошицький Михайло Васильович.

Юрій Луценко зазначив, що «завдання, які стоять перед ректором та колективом Академії, складні та водночас прості. Найближчим часом в Академії розпочнеться спеціальна підготовка кандидатів на посаду прокурора. Одне із основних завдань – зробити із звичайних юристів кваліфікованих прокурорів. Також необхідно визначитися з часом проведення спецпідготовки, достатнім для виконання поставлених завдань. Окрім того, велике значення має підвищення кваліфікації чинних прокурорів, адже постійна зміна законодавства потребує оновлення їх знань».

Генеральний прокурор закликав керівництво Академії до поліпшення її матеріально-технічного стану та створення потужного наукового закладу, а колектив установи привітав з новим керівником.

У своєму зверненні до працівників Академії Михайло Лошицький подякував за виявлену довіру і зауважив, що наполегливо працюватиме разом з колективом.

Довідково:

Михайло Лошицький народився 20 листопада 1976 року в м. Києві. Закінчив магістратуру Національної академії внутрішніх справ за спеціальністю «Правознавство» з відзнакою. Із 2002 року займається викладацькою роботою. Обіймав посаду ректора Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, очолював навчально-науковий інститут № 1 Національної академії внутрішніх справ.

Доктор юридичних наук, професор.

